L. 6.

VITT. EMANUELE

BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
14
36 0
19

14
3
G
29

.C:sg.c.

IOSEPHI. AVRIAE NEAPOLITANI DE. IMITATIONE

Siue de optima ſtudiorum ratione

LIBER. VNICVS,

Nunc primum in lucem editus.

EIVSDEM

De vitae humanae fragilitate Oratio.

Cornelio Francescucci

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Neapoli, ex Typographia Stelliolæ, ad Portam Regalem. 1599.

HORATIO DE PONTE

Iuueni ornatiſſimo, & nobiliſſimo,

IO. FRANCISCI. DE. PONTE MERCONAE. MARCHIONIS,

ET

CATHOLICAE. MAIESTATIS

Regiam Cancellariam Regentis, filio digniſſimo.

ABBAS. IOSEPHVS. AVRIA. NEAP. S. P. D.

MITTO ad te, HORATI. DE. PONTE, teſtem amoris ergà te mei, de Imitatione Libellum, quem ſcriptum à me annis ab hinc ferè viginti, vt peruenire nunc tandem patiar in hominum manus ſub tuo potiſſimum nomine, multae me cauſsae, atque illae quidem grauiſſimae impulerunt. Munus equidem, non inficior, pere xiguum, ſi ſpectare ipſum volueris ex tua dignitate; admodum mediocre, ſi ex mei imbecillitate ingenij; ſi ex animo, profecto magnum. Nam cum Pio V. Pont. Max. Romam me contuliſſem, non ſolum Vrbis praeclarae vetera monumenta videndi cauſſa, ſed Vaticanam etiam Bibliothecam frequentandi, quam refertiſsimam omni librorum genere auditione cognoram: & me cooptatum in ſuorum familiarium

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

numerum GVLIELMVS. SIRLETVS Cardinalis, quo viro audeo dicere nec benigniorem alterum noſtra memoria, nec eruditiorem, ſanctioremque fuiſſe, benigne, atque prolixe complecteretur: demandatumque mihi eſſet ab eo munus, adoleſcentes aliquot nobiles erudiendi, precibus ipſorum denique, atque rogatu, librum hunc vt conſcriberem de optima ſtudiorum ratione ad captum eorum, Cardinale hortante maxime, facile ſum adductus. Cum autem legendi librum poteſtas à me facta eßet M. Antonio Mureto, Achilli Statio Luſitano, ceteriſq; illo tempore, & doctrina, & ingenio praeſtantibus viris, quibus cum Romae commoranti mihi ſumma familiaritas, conſuetudoq; erat, petierũt à me ſcilicet tanti viri, lucubrationes meas, humanarum litterarum ſtudioſis hominibus multum profuturas, primo quoque tempore curarem edendas: quarum quidem editionem multae, quae ſunt poſtea inſequutae acerbitates, temporũq; uarietates meorum retardarunt. His poſtulatis acceſſerunt & Franciſci Lombardi, Canonici, Neapolitani ciuis, mei amantiſsimi, doctiſsimiq; viri, multorumq; praeterea Neapoli aſſi duae amicorum meorum exhortationes, quibus parendum fuit. Ac me certe quidem illud in primis ad editionem properãdam incitauit, quod apud me ſemper maximum, grauiſsimumq; fuit. Forte enim ad aures meas peruenit, cum libri mei Romae vnum, atq; alterum item exẽplar in manus neſcio quorum hominum, de laude aliena dolentium, caſu incidiſſet, fore ut is, me inuito, et inſciente planè, ſine meo nomine ederetur. Habes, HORATI, iam & ſcriptionis meae, & editionis non iniuſtam fortaſſe cauſſam. Tibi verò librũ inſcribendi, hae potiſsimae cauſſae fuerunt. In te enim iam inde à pueritia tua, quo tempore mea opera in litterarum ſtudijs vtebaris, igniculos quoſdã, natura tibi tributos, ſingularis cuiuſdam & doctrinae, et gloriae, ineſſe cognoui, quos igniculos ſemper intellexi poſtea Romae cum eſſem, nõ deſidia pati te, aut negligentia aliqua extingui, uel praeclariſſimorum intermiſsione ſtudiorũ langueſcere, ſed operam dare magis, magisq; in dies, ut excitarétur illi & accurata librorum lectione, & varia tum ſcribendi, tum commentandi exercitatione accenderentur; ſine qua vel prudenter intelligis praeclara ingenia non multum in ſtudijs progreſsionis facere ſolere: & in Hiſpania Patris tui, viri clariſsimi, & omni genere laudum florentiſsimi, conſilium ſequutus, non ſolùm Mathematicis diſciplinis operã diligentem nauaſti: in quibuſq; te artibus ſemper exercuiſti, aſſidueq; exer-

ces, in

ces, in quibus olim Athenis adoleſcentes nobiles verſari ſolebant, ſed hiſtoriarum lectione, quam numquam intermittis, unde prudẽtia oritur in rebus grauiſſimis adminiſtrandis, maxime etiam delectatus, tua ſumma cum laude charus omnibus, atq; iucundus, tui ordinis adoleſcentibus admirationi fuiſti. Omitto quae exempla edideris ibi per quinquennium commoratus, edasq; quotidie omnium virtutum, & probitatis, & modeſtiae, & continentiae, & egregiae indolis tuae: quae in te omnia eo certe uidentur eſſe glorioſiora, quòd hac lubrica, labente in uitia quotidie magis, ac ruente pene adoleſcentulorum aetate, tu unus maiorum memor tuorum, Patrisq; tui virtutis ſtetiſti, & ad ſapientiae ſtudium totis viribus contendiſti. Nec tuam ſummam comitatem, ſingulari quadam cum facilitate coniunctam, qua in congreſſibus familiaribus uteris, poſſum ſcribẽdo praeterire. Sed quid de ſuauiſsimis moribus tuis, & vt Poetae loquuntur, uere aureis, dicam? eſt ne quiſquam hoc tempore homo, qui ſi tuam ſemel dulciſſimam conſuetudinem deguſtauerit, non optet vitae ſuae omne reliquum tempus libentiſsime tecum exigere? Ac de te, HORATI, ne plura quae eſſent dicenda, dicam in praeſentia, mouet me maxime illud, quòd uereor, ne quibus ornamenta animi tui minus nota ſunt, nã de his, qui te optime norunt, nihil tale metuendum eſt, aſſentationi potius, & auribus tuis me dare, quàm uera de te, quae ſentio, commemorare videar: tuq; praeterea is es, qui laudes tuas vel etiam maximas, modeſte nimis aſpernaris. Huc accedit, quòd anno ſuperiori venientem ad te officij cauſſa gratulatum tibi de feliciſsimo tuo, Patrisq; tui ex Hiſpania aduentu, me ita excepiſti, ac fuiſti complexus, quotidieq; magis amplecteris, facile ut ſingulare tuum in me ornando, & augendo ſtudium, propenſamq; voluntatem ex vultu, orationeq; cognouerim. Quibus ego rebus adductus, etſi antea mea ſponte ſemper inflammabar ſtudio laudum tuarum, volui tamen nunc denique exſtare hoc munuſculo teſtimonium aliquod apud poſteros ſempiternum non ſolum meae perpetuae in te, tuosq; omnes, ſingularisque obſeruantiae, ſed iudicij etiam de praeſtantibus tuis virtutibus mei. Ceterum te, HORATI, nihil eſt, quod ad ſtudia litterarum praeterea adhorter, quibus te mirifice capi, & delectari ſcio, & in quibus per aetatem multum feciſſe progreſsionis intelligo: neq; monere te debeo, ut praeclariſſimorum exemplo hominum, maiorumque tuorum, quorum domi, foriſq; ſemper clara, & illuſtris virtus fuit, ad veram,

ſolidio-

ſplidioremque gloriam contendas: id enim et naturae tuae praeſtantia, egregiaq; indole ductus facis, & habes domi ante oculos tuos quotidie Patrem tuum IO. FRANCISCVM. DE PONTE virum clariſsimum, ac prudentiſsimum, cuius fama omnium maximarum virtutum peruagata iam & Hiſpaniam, & Italiam omnem, & rerum magnitudine ab eo prudenter, ſapienterq; geſtarum, orbem pene dicam Terrarum vniuerſum, eo peruenit, nihil ut ad eius ſummam gloriam amplius addi poſſe videatur, quem te ſequi, quem imitari in omni actione rerum tuarum, et in quem, tanquam in ſpeculum, teipſum inſpicere, & cuius denique conſilio te acquieſcere omnino decet, ſi eo, quo coepiſti gloriae, peruenire, & vitam feliciſsimam, tranquilliſsimamque uiuere cupis. Sed haec hactenus. Quod uerò ad librum meum attinet, tantum dicam, non ignorare me in hoc genere multos praeſtanti ingenio, excellentiq; doctrina, ac ſcientia viros, copioſe ſimul, & erudite ſcripſiſſe, me tamen haec breuiter litteris mandare uoluiſſe, ut eorum maxime uolantati, honeſtisq; petitionibus ſatisfacerem, qui priuatim Romae mea opera in utriuſq; linguae cognitione olim utebatur. Sed cum abſq; Imitatione fruſtrà ſit omnis doctorum hominum in ſcribendo induſtria, atque conatus, nemoq; ſit, qui hac neglecta, ad aliquam ingenij laudem uel mediocrem, & eruditionis famam, uel noſtra, uel patrum noſtrorum memoria, unquam aſpirauerit, te primum, HORATI, etiam, atque etiam rogo, atque obteſtor, librum meum, licet exiguum, gratiſsimo tamen animo, ac lubentiſsimo accipias; deinde magnopere hortor, accurate eum interdum horis ſubſeciuis legere ne graueris. Quod ſi feceris: & ſi quae in eo ſtudiorum praecepta breuiter continentur, aliqua uel mediocri exercitatione uolueris imitari, & me mei laboris numquam poenitebit; & maximum ipſe fructum ſumma cum uoluptate, et gloria nominis tui ſempiterna ex huius libelli lectione eris aliquando percepturus. Vale, Neapoli. Idibus Martij. M. D. XCIX.

AD. IO. FRANCISCVM. DE. PONTE Merconae Marchionem, & Catholicae Maieſtatis Regiam Cancellariam Regentem digniſſimum.

Paulli Portarelli Presbyteri Epigramma.

QVAE via, qui pons ad titulos, faſceſque ſuperbos
Extitit, ad ſummum, perpetuumque decus?
Quid, FRANCISCE, tuum retulit ſuper aethera nomen,
Inuidus haud vllis laudis honore viris?
Virtus ſola fuit, Regi bene nota PHILIPPO,
Qui tribuit tanto munera digna viro.
Qua tu certatim populis veneratus Iberis,
Italiam tandem, Parthenopenque redis:
Aſſurgit quae tota tibi, tibi prona ſalutem
Dicit, & in laudes fertur amica tuas:
Et te Sebethus reſonat, te littora, ponti,
Summittit geminum Veſuuiusque caput.

AD. HORATIVM. DE. PONTE Omni virtutum genere ornatiſsimum Iuuenem.

Paulli Portarelli Presbyteri Epigramma.

NON ſic effulget fuluo diſtincta metallo
Lucida Erythraeis gemma reperta vadis,
Vt iuuenes inter praefulget HORATIVS omnes,
Quos habet Euboici nobilis ora ſoli:
Seu proprijs genus ipſe ſuum virtutibus ornet,
Seu patris titulos, paciferamque togam:
Artibus aut alios vincat, ſtudijſque Mineruae,
Pectore ſeu grandi, magnificiſque modis:
Cui merito monumenta dicant aeterna diſerti
Scriptores paſſim, Laurigerique viri.
Ne laudes horum, illius ne gloria, nomen
Vnquam lethaeis corripiantur aquis.

AD IOSEPHVM AVRIAM
Omni politiori doctrina virum ornatiſs.

Paulli Portarelli Presbyteri Epigramma.

AVriferas Pactolus aquas, & voluit arenas,
Sic Indus, Ganges, Heſperiusque, Tagus;
Auria non auro ſolùm, ſed diues abundat
Gemmis, principibus quae dare dona ſolet.
His decus, & famam calamo facundus, & ore,
Atque ſibi, atque alijs Palladis arte parat.
Auria, qui nobis nunc aurea ſecula reddit,
Auria, Parthenopes ſplendor, honosque ſuae.

IOSEPHI AVRIAE NEAPOLITANI,

DE IMITATIONE, SIVE de optima ſtudiorum ratione, Libellus;

Ad exercitationem ſcriptus.

SAEPE tu quidem, HORATI, cùm à me audires certam quandam, & expeditam rationem eſſe, qua in doctrinis comparandis vti conueniat eum, qui cum laude, & ſuorum laborum fructu in ijs verſari cupiat, à me petiſti, eam viam ſtudiorum tibi vt demonſtrem, quam hominibus litteratis vſitatam eſſe ego exiſtimem, & quae tuae aetati, tuaeque familiae, & nobilitatis ordini ſit accommodata. Qua in re me tuae voluntati morem eſſe geſturum memini aliquoties polliceri. Nunc igitur, quando per hos feſtos dies, & ego à dicendi labore liber, & tu vna cum fratribus tuis in Tuſculanis hortis animi cauſſa commoraris, hanc tibi operam dabo, conaborque tibi in hoc laudabili tuo, & incitato ſtudiorum curſu adeſſe: ſed certum tibi temporis ſpatium circumſcribam, certamq; doctrinam, & exercitationem, in quibus mea ſe continebit conſultatio, in eaque aetatem tuam, & ingenij tui vires, & facultatem conſiderabo.

Praemonſtrabo enim quem curſum per hoc proximum biennium tenere debeas, & quae ſuſcipere, vt poſteaquam bis Kalendae Maij reuerſae erunt, vbicunque futurus ſis, oratio tua & prudens futura ſit & latina, & elegans, & copioſa: quem ego alterum finem tuarum cogitationum eſſe puto, vitam litteratam, de quo fine meum conſilium expetis. Et certè ſi ad familiae tuae nobilitatem, atque ad opes, facultateſque tuas Parentis tui virtute partas, ipſe & virtutem, & doctrinam litterarum vel in primis adijcies, id quod facere iam inde à puero, & tua ſponte, & tuorum voluntate adductus inſtituiſti, & omnem nobilitatem facere decet, quid eſt, quod ad felicitatem, & ad vitam beatam in his, quae in tua poteſtate ſunt, tibi eſt defuturum? quamdiu ea, quae habes, temporum iniuria, vel vi aliqua, atque fraude non auferantur? Sed tamen in his ipſis conſeruandis, & in amiſſione ad conſolandum plurimum, & virtus, & magnarum rerum cognitio & doctrina confert, vt de felicitatis praecipuo gradu non ita depellaris, quin habeas ſemper, vbi magno animo, ac forti poſſis conſiſtere. Ac virtutem quidem tametſi propoſitum non eſt explicare, neque morum diſciplinam tradere; tamen vt ne eam non neceſſariam eſſe homini litterato vel tu exiſtimes, vel me id exiſtimare cogites, idcirco eius in hoc principio memini, praeſertim cum etiam in hac parte, & in hoc inſtituto tribus nobis potiſſimùm virtutibus ſit opus, ſine quibus neque meum conſilium, neque tua voluntas multum opis inueniet. Primùm enim diligentia eſt neceſſaria, ſine qua etiam magna ingenia non longe progrediuntur; deinde temperantia in voluptatibus, quae cuſtos eſt diligentiae, & ingenij, ac naturae conſeruatrix;

tum conſtantia in vtraque, vt ea perficiantur, quae erunt inchoata; quae virtutes tum demum iudicabuntur verae eſſe, cum neque diligentia virium defatigationem, neque temperantia valetudinem, neque conſtantia obſtinationem nimiam pariat; non quod virtutes vitia ſint, ſed quòd vitia ſaepenumero virtutum ſimulatione fallant. Laetám, & ſanam, & ſequentem virtutem adoleſcentis naturam eſſe volumus, & adoleſcentis volumus mores eſſe ſuaues, valetudinem proſperam, & animum flexibilem, ita tamen vt libido abſit, mollities vitetur, locum non habeat pertinacia. Primae ergo duae virtutes, quarum memini, & quae ab hac praeceptione abeſſe non poſſunt, ad corporis vires debent eſſe accommodatae; Conſtantia verò non ſolùm finem ſtudiorum, vitaeque reſpicit, ſed etiam in ſingulis actionibus, quae prudenter inſtitutae erunt, adhibenda eſt. Iam verò quoniam harum virtutum in te ſigna egregia apparent, quae per hoc biennium, quo mea opera vteris, ſaepe perſpexi, admittam te, & adero quoad potero in hoc perſpecto mihi tuo conatu, & egregio ſtudio. Ac principio quidem conſiderandum mihi eſt quantum iam in hac litterarum doctrina conſequutus ſis, non ſolum, vt ne omittam, aut praeteream aliquid, ſed etiam, vt ne poſt rem comparatam, & confectam, in aliquibus non neceſſarium afferam conſilium. Tenes iam igitur, vt ex ſcriptis tuis, & ſermone cognoui, latinae linguae praeceptionem omnem, quae quidem ad ſcriptores intelligendos eſt neceſſaria, in eaque lingua verborum & formularum, quae rerum, & ſententiarum ſimulachra ſunt, tantam copiam, & delectum eiuſmodi es conſequutus, vt ab his inſtructus ſis ad ſcriptionem, & ſtyli exercitationem; modo dicendi,

& diſſerendi praeceptiones non negligas; quarum vtraque ars ſtyli ſemper fuit moderatrix. Et ſanè ſi ea bene tenes, quae à me ipſo in Rhetoricis, & Dialecticis audiuiſti, & quae etiam adhuc quotidie recognoſcis, nihil eſt, quod praeterea requiram, praeter annotationem in legendo, & in ſcribendo induſtriam. Iam in Graecis eo progreſſus es, vt in linguae praeceptis nullus labor reſtet in verbis & ſingulis, & collatis. In eo ſtudio perficiendo non tam moleſtus ad intelligendum eſt labor, quàm ſuauis, & iucunda futura ad comparandum obſeruatio. Quamquam non ignoro non in his nihil deeſſe tibi, quod ignores; tamen quod ſcis, id mihi ſatis eſt ad id, quod inſtituo, & quod à me poſtulas. Etenim Homericus ille Vlyſſes quamquam πολύτροπος fuit, & multorum hominum ἄστεα καὶ νόον ἔγνω, vt ſcribit Homerus, tamen in ſingulis ipſum gentibus, & ciuitatibus credibile eſt non omnes voluiſſe ciues cognoſcere, nec in ſingulis familijs, quid ageretur, intelligere; Verùm ea tantùm diſcere, quae ad id ſibi conducerent, quod animo cogitatum, & propoſitum habuit: Imò verò nuſquam magis neque errauit, neque peccauit, quàm cum Calypſus amore nimis diu detineretur, & ſuam induſtriam, & laudes ſuas abſcondi in obſcuritate antri pateretur. Vt igitur hunc virum, quem Homerus ſapientiſſimum facit, veriſimile eſt per varias regiones profectum eſſe; ita etiam in his, de quibus dictum eſt, artibus, verſandum eſt, & diutius non eſt in ſingulis praeceptionibus immorandum, quàm verborum, & orationis cognitio deſiderat. Et vt ille aſperam ſuam Ithacam in omnibus & laboribus, & aerumnis cogitabat, ad eamque quoties potuit, properabat, ita nobis quoque ad ſtudiorum noſtrorum finem pergen-

dum eſt,

dum eſt, qui in arduo loco plerumque eſt à Natura collocatus, de quo deinceps dicendum eſt, & prouidendum, qua via eo perueniamus. Nec mihi dubium eſt, quin in hac omnium rerum opportuniſſima commoditate propoſita tibi vita honeſta ſit, & litterata, quarum altera ad diſciplinam morum pertinet; altera huius eſt inſtituti, & magna ad alteram adiumenta affert. Et profectò in hac vita ea mihi vita beata videtur, quae ad generis antiquitatem morum ſanctitatem adiungit, & bonarum amplitudine litterarum ornat. Itaque praeceptionem meam duas in partes diuidam, in cognitionem rerum, quae animi eſt excultrix, & in linguae exercitationem, & ſermonis prudentiam, & concinnitatem, quae cum auribus repreſentatur, mentis ſuauiſſimum concentum indicat, qui magis intelligi à nobis poteſt, quàm coeleſtis machinae nunquam audita, tamen tradita olim à Pythagoricis ἁρμονία. Vt autem à rerum doctrina exordiamur, non video quid magis te, H. deceat, & nobilitatem exornet, quàm ciuilis ſcientia, quam Graeci Politicen nominant, quam ſi conſequeris, vt oportet, magna afferes, & genti, & familiae tuae ornamenta. Quid enim maius eſt, quid praeclarius, quàm nobilem hominem litteratum eſſe, & politicum? Quae duo doctrinam, virtutemque complectuntur. Itaque exponam qua via huius, ſiue ſcientiae, ac doctrinae, ſiue virtutis, & facultatis cognitionem, vſumque talem compares, vt non ſolum alijs vtiliter, verùm etiam tibi iucunde viuere poſſis, vt apud amicos gratus, domi ſuauis, & publicè honoratus videaris fuiſſe. Ciuilis verò ſcientiae cognitio rectè ab ijs libris inſtituitur, quos Ariſtoteles de Rep. ſcripſit. Sed quia in moribus ciuium probatis fundamenta ſunt poſita magnarum ciuitatum,

recte

recte doctrinae ciuili ſcientia de moribus adiungetur, quam etiam Ariſt. multis libris tradidit. Omnium autem maximè hiſtoriae adiuuant, in quibus & ortus Rerumpub: varij videntur, & conſeruationes earum, & conuerſiones, atque interitus, & hominibus in vita dubitantibus conſilia multa, & exempla varia ſuppeditantur. Tu quidē quid deinceps poteris rectius ſuſcipere, quàm hoc ſtudium poſt iſta tua, & loquendi, & diſſerendi, & dicendi praecepta? Verùm in his ipſis conſequendis habenda latinae linguae ratio eſt, ne contaminetur varietate linguarum, & diuerſitate verborum, quae ſingulae artes, & linguae, & in vnoquoque genere ſinguli ſcriptores propria habent; qui etiam verborum eorundem collocatione, & toto compoſitionis genere in conſimili argumento plurimùm ſaepenumero inter ſe differunt. Hiſtoricus enim Herodotus eſt, & in eadem gente eodem ſermone nimirùm graeco etiam hiſtoricus eſt Thucydides, & vtriuſq; pulchra eſt, & ornata oratio: at quantum diſcrimen eſt ſuauitate, grauitate, verborum collocatione, figuris ſententiarum, & quaſi transformatione quadam inciſorum, membrorum, circumductionum, tota denique compoſitione? Eiuſdem populi res geſtas ſcripſerunt Caeſar, Liuius, Tacitus; ſed quantum in his intereſt omnibus ijs ornamentis, quae iam commemoraui? Plus verò in his omnibus, & in Ciceronis ſcriptis; & hi ipſi Ciceronis libri magnam in ſe varietatem continent. Scribe epiſtolam eo genere orationis, quo principium Milonianae cauſſae eſt concinnatum; tametſi apud imperitos aliquot laudatores inuenies; quibus tamen verum iudicium eſt, improbabunt, & ſtatuent decori te praecepta tranſilijſſe. Quo circa videndum eſt, vt rerum

cognitio,

cognitio, ne cum materiam ſuppeditat ad res tractandas alienas, noceat verborum, & orationis peregrinitate; non quod hi latini non ſint, aut illi non ſint graeci; ſed quia, vt equites, & pedites, & vt in Senatu, & in foro, & domi Romani, & Graeci non iiſdem vtebantur veſtibus; ita in diuerſis rebus, quae oratione tractandae erunt, non idem dicendi genus, neque eandem adhibeant ſermonis formam. Laudo, quòd Romam viderit aliquis, quòd Athenis Cratippum audieris comprobo; patior etiam & laudo cum caeteris, quòd Atticus cognominaris; at vt pallio vtaris Romae graeculo, non laudo; nam leuitatis indicium, & ſtultitiae teſtimonium eſſe iudico. Sic omnes hi cum alijs omnibus ad diſcendum boni, ſed in ſuo quiſque genere, & proprium quiſque aliquid habuit, quod ſibi placuit, & potuit quiſque id decenter, & ſuo iure. Cognoſcendus igitur Thucydides, & Herodotus, & Xenophon, & Polybius, & Halicarnaſſaeus, & Herodianus apud Graecos, & legendus apud Latinos Caeſar, & Liuius, & Tacitus, & omnes hi diligenter intelligendi, vt iudicium confirmetur, memoria augeatur, amplificetur rerum doctrina; ſed ita, vt quemadmodum mens ipſa pura, & incorrupta horum lectione euadere, & permanere debet, ita etiam linguam ab his non impediri, ſed adiuuari velim. Ad ciuilem igitur ſcientiam, quae maximè nobilitatem decet, hi ſcriptores magna afferent adiumenta, quorum libri de Rep. & moribus extant, & Hiſtorici, tùm Graeci, tùm Latini, imò etiam caeterarum linguarum expoſitores, cum quid ſupereſt temporis, aut cum tempora id flagitant. Et quoniam eam vocamus ciuilem doctrinam, quae à Graecis πολιτικὴ eſt appellata, & partem ſui habet non paruam τὴν νομικὴν

etiam atq; etiam cognoſcere oportet Platonis illa prae-
clara monumenta de Legibus, & de ijſdem Ciceronis li-
bros duos, qui cùm rectè intellecti erunt, facilem tibi adi-
tum deinde ad Iureconſultorum libros, ſi ijs delectabe-
re, legendos patefacient. Sed ne multitudine perturbe-
ris, neque impediaris linguarum varietate, & multiplici
tractatione, priuſquam ad orationis exercitationem ve-
niam, viam tibi indicabo, quam ego puto ingrediendam
eſſe, vt eo, quo propoſitum eſt, peruenias. Omnem igi-
tur hanc rationem in tria diuidam tempora, vnum au-
diendi, alterum legendi, tertium commentandi; quibus
tribus ſi modus adhibeatur, ratioque teneatur, quam
praeſcribam, & euades eo, quo contendis, & temporis ſa-
tis quotidie ſupererit poſt ſingulas actiones ad animi re-
laxationem, & virium refectionem, & confirmationem
valetudinis, cuius magnam curam geri volo, propterea
quòd animus in bona corporis habitudine viget magis,
& acutius intelligit, & longius proſpicit, & diligentius
conſeruat ea, quae diſcendo, & intelligendo, & com-
mentando peragrauit. Reuertar ergò ad id quod primo
loco propoſitum eſt, ad auſcultandi tempus; in quo duo
ſunt perſonarum genera; nam & doctoribus vtimur, vt
M.T.C. filius Cratippum Athenis audiuit, & vtimur re-
citatoribus, vt Cicero in epiſtola ad Atticum miſſa, do-
let de Soſithei Anagnoſtę feſtiui, vt vocat, pueri morte.
Scriptores ad intelligendum difficiles, & arduarum re-
rum auctores ab alijs cognoſcendi ſunt, quos hodie &
profeſſores linguarum, & ſcholarum magiſtros nomi-
nant; vt in Philoſophicis ſunt, Platonis Gorgias, & Pro-
tagoras, & ſermones apud hunc alij multi, Ariſt. primi li-
bri de Rep. & de moribus; in hiſtoricis, Thucydides, in
Poetis,

Poetis, Lucanus; nam hic etiam intelligentem ciuem & togatum prudentem facit. In orationibus Demoſthenes,& Cicero; non quòd obſcurae in his ſententiae ſint; ſed quòd ars abſcondita lateat, & lumen ſententiarum compoſitionis amplitudine ſaepe, vt Sol oculorum, ita iſta aciem mentis perſtringat. Legere ipſe tibi potes Caeſaris commentarios,& Xenophontis Cyrum,& Herodiani Caeſares, & Polybium. Recitatoris vſus eſt in ijs, & quae ipſi priuatim legimus,& ſaepe antequàm legamus, prodeſt recitari aliquid ab Anagnoſte, & ſi quid obſcurum eſt, id paucis ab eodem explanari, & poteſt à nobis, & lectione,& commentatione repeti. Hactenus quae exponi à magiſtris, & quae recitari à domeſticis, & à nobis legi oporteat. Nunc quae ratio adhibẽda ſit,& quo vtendũ delectu,& qui ſit ſeruãdus vbique modus, diſſeramus; Deligendus eſt igitur is, qui eandem, quam docet artem, profitetur, eamq́; diu exercuit. Perniciosa eſt in litterarum gymnaſijs doctrinam ſimul cum diſciplina inſtitui, & eſſe, qui docere prius incipiant, quàm diſcere, id quod noſtris temporibus nimis eſt vſitatum. Quamquam non nego multos eſſe praeclaro ingenio, qui melius diſcendo expediant aliquid, quàm alij aliqui, qui idem longe antea,& didicerunt,& docuerunt. Sed nos de eo tempore loquimur, cum duorum data nobis facultas eſt, vt eruditiorem, magisque experientem ſemper praeferamus. Quòd ſi contra eueniat, ſequemur magnorum ducum,& clarorum virorum, Imperatorum exempla, qui fortem tironem ignauo veterano ſolent anteponere. Sed in facultate duorum, aut plurium, iudicium non ſolùm de doctrina faciendum eſt, verùm etiam de docendi ratione, & expediendi dexteritate, in quo tamen videndum, quae

vires ſint diſcentium, quae facultas, quae doctrina. Magni iudicij documentum eſt, magnaeque doctrinae nota, & ſignificatio diligentis, & candidae induſtriae non diutius haerere in docendo, quàm neceſſarium ſit, nihilque eorum, quae ſunt exponenda, praetermittere, idque in rebus, & verbis, & arte, & comparatione aliorum ſcriptorum. Atque haec de doctore. Nunc de ordine, & delectu, qui tibi habendus eſt, & ratione, & via, quam in legendo, & auſcultando ſequi te oportet; in quo mihi finis tuorum eſt ſtudiorum repetendus; qui eſt vita honeſta, adiuncta doctrinae magnae ſcientia, & ſtylus elimatus, & ſermo purus, ornataque cum verborum, tum rerum luminibus oratio. Ac quia, & tu primas artes ſermonis, & duarum linguarum praeceptiones, & varietatem non parua ex parte tenes, cui rerum, verborumque connexa eſt cognitio; propterea quòd verba rerum ſunt ſimulachra; vtrumque ſtudium ſimul ex hoc tempore tibi ſuſcipiendum eſt, eodemque mea eſt referenda oratio. Quamobrem diem partiemur totum in duo tempora, quorum alterum antemeridianum eſt, alterum pomeridianas horas complectitur; & quod ante meridiem temporis eſt, id Ciceroni, & ſtylo tribuemus; quod verò inſequitur, id caeteris ſcriptoribus, ex quibus artium & litterarum doctrina eſt comparanda; non quòd hi non praeclaram, & egregiam orationis laudem apud eruditos, & doctos homines adepti ſint; aut quòd Cicero non plurimas res, & maximas tradat ex ſapientiae ſtudio repetitas: ſed tamen vtrique ab alteris adiuuantur; tamen quia Ciceronem imprimis, & ſemper, vbi exemplo opus eſt, imitandum cenſeo, faciendum mihi hoc diſcrimen eſt, vt intelligatur ad quos digredi aliquando licitum ſit, & à quo non

ſit lici-

ſit licitum diſcedere. Nam quoniam me praeceptore vteris, ſtatuere debes, quaedam eſſe, quae liceant, ad quae permitto declinationem à te fieri; quaedam verò, quae non liceant, à quibus ſi deflectes, immemorem te putabo meae praeceptionis, & conſilij, quod vitium in moribus nefarium eſt. Nam tametſi temperantiam principio, & diligentiam, atque conſtantiam à te tantum modo poſtularim, tamen caeteras virtutes non à te negligi volo. Et quantum ad me attinet, & fidem à te flagito, & memoriam meorum conſiliorum, quam ego grati animi certam notam eſſe exiſtimo, & niſi credas me vera conſulere, parum habitura eſt apud te mea oratio auctoritatis. Certo igitur ſtatues eſſe quaedam, quae per omnem vitam ſunt legenda, quaedam verò, quae ſemel legiſſe ſat eſt; modo memoria non deficiat; quaedam, quae certis temporibus ſunt recognoſcenda. Hic ordo tibi perpetuò eſt ſeruandus, & ab eo te deduci, aut depelli, neque ſines, neque patieris, ſi conſtantiam, quàm promittis, velis praeſtare. Virtus, & ſapientia, earumque cogitatio perpetuò eſt retinenda: nam clariſſimi ſaepe homines, & prudentiſſimi, optimique viri, poſt res magna cum gloria geſtas, & ſummos aliquando honores adminiſtratae Reipubl. ab ea quidem curatione, vel moribus, vel aetate coacti diſceſſerunt; à virtute tamen, & ſapientiae ſtudio non depellebantur. Et Ciceronem credo, & alios oratores viros bonos non ſemper in foro conſtituiſſe propter aetatem cauſſas agere; tamen propoſitum habuiſſe vitam honeſtam non deſerere; verùm ſemper meditari aliquid, & quoad liceret, ſcribere, quod ciuibus prodeſſet, & ad ſapientiae ſtudium latinis litteris totum explicandum pertineret. Quocirca ſi virtus per omnem aetatem colenda

eſt,& ſi ſtylus de ſapientis manu non eſt deponendus,debent ij ſcriptores perpetuò cognoſci,quorum orationem imitari, & à quibus ad virtutem, & ad ſapientiam volumus erudiri. Quòd ſi iſta negari non poſſunt,in Philoſophicis ſcriptoribus ſapientem, & in Ciceronis monumentis eloquentem habitare, & vitam ponere decet. Virtus enim honeſtam,& eloquentia iucundam,ambae coniunctae ſalutarem efficiunt hominum inter ſe ſocietatem. Virtutis ſtudio etiam morum diſciplinam,& ciuilem omnem doctrinam, & hiſtorias adiungo, in eoque ſapientis vitam finiendam eſſe exiſtimo. Atque huiuſmodi quidem ſunt, quae perpetuò legenda, & commentanda eſſe cenſeo. Iam quae ſemel cognouiſſe ſatis ſit, ea ſunt hac ratione dijudicanda. Quidquid enim tale eſt,id eiuſmodi eſt, vt vel dignum non ſit, quod legatur propter ineptias, vel propter breuitatem, aut etiam facilitatem non opus ſit repetere. Ex his duobus, quod ineptum eſt, vitare oportet, & breue illud, vt ad intelligendum, atque memoriam facilè ad vtilitates propoſiti in ſtudiorum varietate finis eſt adoptandum, & tùm demum faciendum eſt, cum à grauioribus laboribus fatigata mens ad ſe relaxandum ſecedit, in eaque refectione tempeſtiuum eſt Anagnoſte vti, cuius vox eruditula ſit, & clara,& diſtincta, vt facile intelligi poſſit, vt pronuntiatione faſtidium ne magis, quàm voluptatem afferat, quae maximè comparanda eſt in hoc otio, & relaxatione. Reliquum eſt tertium genus,quod fuit eorum ſcriptorum,qui aliquandò ſunt recognoſcendi, id quod duobus potiſſimùm fit temporibus, quorum alterum honeſtam neceſſitatem habet, alterius viro ſtudioſo reddenda ratio eſt. Nam fit ſaepe numero,vt hiſtorica & ſcriptio, & lectio ad tempus

aliquod

aliquod intermittatur,dum de virtute aliquid ſcribimus, aut de Reipublicae aliqua parte opus aliquod conficimus,aut Poema aliquod meditamur,quo confecto, ſi hiſtoriam,vel temporis, vel belli alicuius perficere placeat, redeundum eſt ad eum rerum explicatorem, cuius rationem nos in rebus pronuntiandis ſequi velimus, & cuius nos quamſimillimos eſſe cupimus. Et ſi poſt eam confectionem, ſermonem aliquem philoſophicum contexere viſum ſit, redeundum eſſet ad eum auctorem, à quo digreſſus es, & cuius conſtitueris perſequi veſtigia . Sed cùm duo ſint à nobis anni propoſiti, intra quos mea verſabitur conſultatio,accedã ad eos iam,& primùm numero cõplectar,quae nobis per hoc tẽpus ſint comparanda. Cognoſcendus igitur nobis eſt Cicero totus in lingua Latina,& Caeſaris Commentarij, & Salluſtius, & Virgilius, in quo ſtudio, cum quid ſupereſt horarum, interponendum ex Plauto,& Terentio, & Varrone,& Lucretio, caeteriſque aliquid, quod ad intelligendum facile, & ad cognoſcendum ſit iucundum. In Graecis auctoribus Xenophontis Cyrus, & Socratici commentarij, & Herodotus, & Thucydides, & Demoſthenes, & Ariſtotelis libri de moribus,& de Republica,& Homerus,atq; Heſiodus: & cum ab his intermiſſio fieri poteſt,ſeuocandus aliquando Theocritus eſt, & Pindarus, & Euripides, & Sophocles: & ſi quis eſt alius, aut Philoſophorum, aut Hiſtoricorum, aut Poetarum, qui placeat. In ſtudijs verò ſcientiae,atque cognitionis ſemper exploratrices Dialecticae regulae ſunt applicandae: ex his omnibus materia ad ſtylum eſt comportanda, qui quotidie acuendus eſt, cuius natura eſt,vt otio,& intermiſſione obtundatur, exercitatione verò, & perpetua quaſi exaratione, vt vomis ſplendidior,

didior, ita hic illuſtrior, & acutior fiat. Vides onus,quod tuis conſtitui imponere humeris, quod ſi ad biennium deportabis,conſequemur, quod volumus, vt oratio tua, & prudens ſit,& diſerta,idemque ſit,& mentis,& linguae ſonus, quem ego quauis harmonia ſuauiorem puto. Numeroſè tibi, & fortaſſe non ſatis diſtinctè, neque plenè nominaui, qui legendi ſint, atque cognoſcendi ſcriptores. Itaque paucis etiam diſſeram de hac ratione, antequàm de obſeruando,& imitando, & ſtylo meam tibi declarem ſententiam, vt etiam quibus ſinguli temporibus legendi ſint,cognoſcas, & intelligas qua via ingrediendum ſit, vt omnes eos, quos propoſui, intra id tempus,quod conſtitui, legendo intelligere poſſis. Primùm igitur vetus illud, & nobile praeceptum tenendum eſt, quod minime facimus, vt temporis quam maximam rationem habeamus, & eius nobis ratio conſtet; noſque met ipſi nobis ſemper conſtemus in lectionis,& auſcultationis, diligentiaeque perpetuitate. Quod ſi tenebitur, tria maximopere fugienda ſunt vitia; primùm intempe- rantia in cibo,& ſomno,tùm in familiaritatibus intempeſtiua congreſſio, & delectus deſidiorum, poſtremò deambulatio, quae tantum mali affert, vt etiam induſtrios, & ſolertes ad ignauiam prauam,quaſi oberrandi conſuetudine,ſoleat deducere. Praecipiunt etiam id,qui de Agricultura ſcripſerunt, qui ambulatorem villicum eſſe vetant; cum tamen oculus vt domini, ita & diuitis villici equum paſcat, & obambulatio circum operas plurimum excitet laborantes; tamen quia imprudentes fallit iſta ſaepe conſuetudo,diligenter etiam, atque etiam cauendum eſt, ne ſuauitas deambulationum tempus negligat, & ſtudij ſolicitudinem fallat, & naturas bonas emolliat,

recteque propoſita fallaci conſuetudine ex animis ſtudioſorum hominum, cogitationibusq; excludar. Neque enim me nomen Peripateticorum de mea depellit ſententia; neque mea me mouet conſuetudo; ſum enim natura ambulator: ſed illi in diſputando ambulatores erāt, nos de legendo praecipimus; & plus ego conſequutus eſſem, plura etiam effeciſſem, ſi plus ad ſeſſionem eſſem aſſuefactus. Spacia ergo, & ambulationes in legendo vitupero (alia enim ſanitatis, & relaxationis ſunt tempora) at in meditando, aut commentando, aut colloquendo concedo, ſi ſint moderatae, vt facto modico interuallo, & interpoſito temporis breui ſpacio, reditus ad lectionem fiat. Quamquam inter libros inquirendo verſari, & ad pulpita non improbo: ſtatus enim erectus conducit nonnullis hominum corporibus ob valetudinem; & in conferendis auctoribus, & comparandis multis locis tranſeundum ad diuerſa loca eſt: ſed tamen, vt in cibo, & ſomno, & in congreſſibus familiarium modum requirimus, ſic etiam hic faciendum arbitramur, vt conſideretur, quid ſit neceſſarium, & quid mediocre; quorum alterum cenſetur vtilitatis, alterum voluptatis regula. Quaecunque verò in legendo vtiliter interueniunt, non reijcimus. His igitur tribus vitijs explicatis, quid deinceps conſtituendum ſit, videamus; & fortaſſe proximum eſt, vt conſideretur, poſſint ne omnes, quos nominaui auctores, etiam his tribus viratis, per hoc biennium à te abſolui, & quibus id fieri poſſit temporibus: diſtinguenda enim tempora ſunt, vt etiam actiones non ſolum opere, ſed etiam temporis ſpacio homines metiantur. Ergo à Cicerone principium ſumatur, cuius libris ego, & ſtylo omnes horas tribuo antemeridianas, quos nullum dubium eſt bien-

nio om-

nio omnes legi, & intelligi poſſe; quod ſi concedatur, etiam verum eſt horis pomeridianis in reliquis ſcriptoribus tum graecae, tum latinae linguae tantumdem poſſe cognoſci. Quamobrem hoc biennium variarum rerum dabit cognitionem, vt in Cicerone philoſophiae non minimam partem, exempla multa, multaſque ſui temporis hiſtorias, quae in epiſtolis, & orationibus condiſcuntur, praeter omne genus ſententiarum, conſiliorum, factorum, dictorum; atque haec omnia labore antemeridiano, neq; magno, neq; ingrato, ſi ratio, & modus adhibeatur. Pomeridiana verò ſtudia multa dabunt ex Platone, Ariſtotele, Demoſthene, Homero, reliquiſque Oratoribus, & Poetis Graecis, item ex Latinis, vt Caeſare, Salluſtio, Virgilio, Lucretio, Catullo, Horatio; etiam ſi reliqui adiungi non poſſint; quantum tamen ex his doctrinae, & varietatis comparari poſsit, facile perſpicis; ſed tamen nullum vero ſcriptorem praeteriri, ex quo non aliquid deguſtetur, & cuius pars non aliqua percurratur, & aliqua diligenter obſeruetur. Verùm ita, vt temporis cura geratur, & habeatur ratio biennij, & finis, quem conſtituimus, ſtudiorum. Atque hac de cauſſa neque omnes ſcriptores nominaui, neque omnes hos legere iubeo; neque vero eos, quos non nominaui, non cognoſcere. Poeta verò Romanus eſt Plautus, & natura Poeta copioſus, & concinnus Ouidius, & Plinius vterque perutilis, & hiſtoricus grandis Liuius, & verus explicator Tacitus, & qui de agricultura ſcripſerunt, & de architectura, & de re militari; quis neget eos homini litterato, & docto non eſſe complectendos? Sed mea praeceptio biennij eſt, & accommodata eſt ad tuam aetatem, & genus, & vires. Tibi enim ſcribo, in quo ego ad tuorum exemplum, qualem

ad Regum

ad Regum conſilia,& ad Rerumpublicarum curationem erudiri velim, conſidero. Neque tamen mihi vllum eſt dubium,ſi quae partim intelligere oportet, partim tenere memoria, conſequeris ex Cicerone toto, & ex orationibus Demoſthenis melioribus, & ex Ariſtotelis, atque Platonis libris de Republica, & de Legibus, & ex illis, quos paulo ante indicaui paucis, in quibus etiam aliqua praeteriri patiar, ſi tempus id flagitet; & tamen ſi ſolum haec, inquam, cura, & ratione aſſequeris, non dubito, quin gratus futurus ſis omni erudito caetui, omni litteratae congreſſioni, omni prudenti concilio, non minus, quàm in ſermonibus tribus de Oratore Cotta, & Sulpitius Sceuolae,& Craſſo,& Antonio grati,& iucundi fuerunt auditores, & quàm fuit acceptus Ciceroni in diſputatione de Finibus bonorum adoleſcens Triarius. Sed iam tempus eſt,vt ad rationem legendi, & ſcribendi accedam, quae pars eſt praecipua huius inſtituti; nam iam omnes ferè ſciunt, qui ſint legēdi praecipuè, & quae legenda vnicuique vtiliter; quomodo verò legendum ſit, primum id ſcire paucorum eſt, deinde varium eſt; quot enim,inquit ille,capita,tot ſenſus. Ego verò meam tibi ſententiam meo arbitratu, meoque more exponam, nihil propriū arbitrans, ſi quid in his etiam ab alijs vſurpatur, & ſuum vnicuique relinquens iudicium, tibi conſulens, alios ad haec praecepta non alligans. In legendo autem eandem, quam in ſcribendo, atque dicendo, rationem vehementer ſequi oportet, vt prima cura habeatur rerum, altera verborum. Sed vt in ſcribendo, atque inueniendo, primum omnium cogitandum eſt,quid docere, aut defendere, aut tradere velimus, deinde quibus id conſequi rationibus: ſic in legendo primùm per-

currendus vniuerſus, vel liber, vel oratio, vel epiſtola, vel opus aliquod vniuerſum; deinde ſingula cognoſcendo, iudicando, ponderando ſumenda in manus, vt ne quid lateat intelligentiam, ſine qua omnis eſt fluxilis memoria, & incerta obſeruatio, & fallax imitatio. Quanquam verum eſt occurrere ſaepe apud ſcriptores antiquos loca tanta difficultate, & obſcuritate, vt vel intelligi nullo modo poſſint, vel labori vtilitas, poſtquã intellecta ſunt, non reſpondeat. Quae cum talia ſunt, aut praetereunda eſſe, aut id faciendum cenſeo, quod boni aratores in ſementi, & meſſe faciunt, qui ſpineta, & radices arborum altas, & ſaxa praerupta arando, & metendo praetereunt, ſi impenſa fructum ſuperet: ſic etiam illa loca notanda ſunt, quae vtiliter in praeſenti cognoſci non poſſunt. Verumtamen, vt illi, quae cum emolumento poſſunt, ſaxa euertunt, & truncatas arbores effodiũt, & ſpinas euellunt; ſic etiam operaepretium nobis erit in ijs ſententijs ſubſiſtere, quae intelligi non poſſunt, etiam ſi ſunt difficiles, etſi abſque ijs lumen caeterorum obſcuratur. Primus igitur legendi labor in his duobus conſiſtit; proximus eſt ordinis, atque collocationis; tertius tractationis, cùm videtur, quae principio tanquam in acie, & pompa diſpoſita ſint, quae ad extremum retenta, quae in medio concinnata, & cum obſeruatur, quae commemorentur copiosè, quae breuiter percurrantur, & quoties aliqua repetantur; tùm quibus id verborum generibus, & ſententiarum formis, & qua ratione, atque via, in quibus ſita eſt omnis, & intelligendi, & imitandi, & ſcribendi, atque dicendi ratio; ad eamque tria oportet locorum genera comparare; vnum rerum, qui libri vocantur locorum communium, alterum verborum, tertium artificij,

& exem-

& exemplorum, quae artis praecepta repreſentent. Rerum, & verborum loci ijdem propè ſunt, quorum tamen diſtinctionem alias tibi indicabo. Artis loca inde ſumuntur, vnde praecepta hauſimus, quae omnium optimè, atque perfectiſſimè ab Ariſtotele, atque Cicerone ſunt tradita. Omnis verò haec ratio ἀναλυτικὴ eſt, quam oportet à primis annis inſtituere, in eaque exerceri, & conſtanter pergere, ſi eos ſequi volumus, qui apud Graecos, & Romanos doctrinae gloriam obtinuerunt, & in Rebuſpublicis adminiſtrandis habiti ſunt ſapientes, non ſolùm Rhetores, aut Oratores, verùm etiam Conſules, & Imperatores, & Reges, quos non minus fama doctrinae, quàm factorum gloria celebrauit. Quomagis vituperanda eſt quorundam nobilium barbara cõſuetud o, & agreſtis opinio, qui exiſtimant non ſe ſatis nobiles, neque ſatis militares, atque bellicoſos haberi, ſi litterarum periti habeantur, quos doctrinae pudet, morum non pudet, qui mores cuiuſmodi ſint in aliquibus, me pudet commemorare. Quanto magis laudandum eſt in inluſtri domo homines nobiles eſſe, quorum & genus, & vita, & doctrina conſentiunt, qui ſumptis aut à maioribus ſuis, aut melioribus familijs praeclarae vitae exemplis, ipſi exemplum ſint ſuae poſt ſe ſtirpi, & caeteros mortales ad ſimilem virtutem excitent. Alcibiadi nobili homini Athenienſi quid magis obſtitit ad veram gloriam, quàm quòd Socratis conſilio, & praeceptis non obtemperauit? In eadem antea Republica Pericles quidquid famae, & nominis comparauit, eius partem maximam eloquentia ſibi arrogat. Inuiſa fuit C. Iulij Caeſaris noua dominatio, tamen eam inuidiam, atque bonorum virorum vituperationem Commentarij eius minuunt; in quibus virtus in

eo militaris elucet, non tam factis eius celebrata, quàm exornata ab ipſo ſuarum litterarum monumentis. Sed vt eo vnde digreſſus ſum, reuertar; tria oportet illa, de quibus dictum eſt, genera habere, volumina rerum, verborum, artis: & quanquam linguae latinae commentarij multi in manibus ſunt hominum; quidam etiam locos congerere, & implere conati ſunt omnium rerum; tamen ad memoriam vtile eſt, & ad perfectionem quemque ſuos habere à ſe digeſtos locos, & aliorum inuentis aut addere aliquid, aut detrahere, aut immutare. Artis loci ex ipſis ſumuntur Rhetorum praeceptis; de partibus orationum, de generibus cauſſarum, argumentationum, ornamentorum, circumductionum. Et quia horum obſeruatio ad legendi laborem pertinet, de quo paulò ante dicere incoepimus, & quia legendi, & obſeruandi coniuncta, & continuata eſſe tempora debent; explicemus paulò copioſius hanc obſeruandi, & annotandi rationem. Incipit igitur haec ratio ab animaduerſione, & comparatione deſinit. Animaduerſionem, γνῶσιν appello τοῦ ὑποκειμένου πράγματος, καὶ ἐργασίας, & comparationem τὴν τῶν ἄλλων συζήτησιν. Primùm enim conſiderandum eſt, quid dicatur, & quomodo; deinde, quoniam vna res variam ſaepè tractationem habet propter decorum, comparanda praeſentia ſunt cum alijs, quae vel ab eodem auctore compoſita ſunt, vel ab alijs ſcriptoribus concinnata. Poſt hoc bipartitum ſtudium ad annotationem tranſeundum, & quae ſunt animaduerſa, atque intellecta, ea ad artis locos, atque volumen comportanda, & ſuis diſtinguenda quaſi cellulis. Annotandi rurſus triplex ratio eſt, vna cum integros locos deſcribimus, altera cum eoſdem locos paucis verbis conſignamus, quae

ἀπο-

ἀποσημειώσεις nominātur; altera cum figuris omnia membra delineamus, quas docendi gratia *ἀποσχηματισμοὺς* appellare poſſumus, vt *σχηματισμοὶ* auctorum ſint, noſtrae verò delineationes *ἀποσχηματισμοί* vocentur. Nec à nobis ficta haec ratio eſt, ſed vſurpata quondam in Graecia; & hic in Italia à Dialecticis, & Rhetoricis magiſtris. Nam & Ariſtoteli concluſionum genera, & propoſitionum figuris diſtinguuntur, & Rhetores circuitus *τρικώλους*, *ἰσοπλεύρους*; & *ἰσοσκελεῖς* nominant. Graeci etiam ſcriptorum, atque Oratorum *προσοικοδομήσεις* nominant, & Antonius hiſtoriae exaedificationis meminit libro ſecundo de Oratore; quae omnia, vt ipſa etiam aedificia, poſſunt delineari, vt fundamenta appareant, recta exſtent, veſtibula conſpiciantur, conclauia diſtinguantur, ianuae, & feneſtrae, & columnae, caeteraeque partes ob oculos artificioſè ponantur, vt vniuerſa ſtructura appareat; eiuſmodi etiam in aedificatione verborum in Albutio, & Craſſo Lucilius, & Sceuola animaduerterunt.

Quàm lepide lexis cōpoſtae, ut teſſerulae omnes
Arte, pauimento, atq; emblemate uermiculato;
Craſſum habeo generū, ne rhetoricoteron tu ſis.

Ergo delineemus primam illam apud Ciceronem trium verborum comprehenſionem, *Quae rès in ciuitate duae plurimùm poſſunt*, membrum eſt vnum quattuordecim ſyllabarum; ſequitur alterum, quod totidem eſt relatū ſyllabis *Hac contra nos ambae faciunt in hoc tempore.* Tertium breuius eſt decem ſyllabis curtatum, *Summa gratia, & eloquentia.* Hermogenes hoc genus triangulo *ἰσοσκελεῖ* erecto notabat. Sed quoniam breuius illud membrum aliquando

& primum

& primum collocatur, aliquando in medio accommodatè ad mentis, auriumque iudicium interponitur, tribus etiam explicatis lineis poteſt deſignari, duabus aequalibus, tertia breuiore. Eadem ratio teneri poteſt in complexionibus duorum, aut quattuor membrorum, eadem in longioribus circumductionibus. Neque difficile mihi eſſet plurima exempla proponere, ſi eſſet huius loci; ſed aliud tempus haec tractatio deſiderat; nunc tibi hanc rationem, quaſi procul oſtendere ſatis eſt, praeſertim cum ſimilia aliquando à me multa cognoſces. Sed non comprehenſio ſolùm, & ambitus ſententiarum hoc modo, verùm etiam reliquae Oratorum tractationes, quas ἐργασίας vocant, tractari poſſunt. An non & apud Virgilium ſtudio quaeſita concinnitas eſt in carminibus triſtis, & calamitoſi Meliboei? Primi enim quattuor verſus comparationem habent, ſed quomodo tractata? quomodo aedificata?

Tityre tu patulae recubans ſub tegmine fagi
Silueſtrem tenui Muſam meditaris auena,

Duobus verſibus felicitatem Tityri cecinit; de ſe verò vno, & dimidiato conqueritur.

Nos patriae fines, & dulcia linquimus arua
Nos patriam fugimus.

Redit poſt ad Tityri felicitatem, & perficit inchoatum verſum, & addit integrum.

Tu Tityre lentus in vmbra
Formoſam reſonare doces Amaryllida ſyluas.

Expolitio iſta circulum habet: eſt enim vt verborum, ita etiam rerum κύκλος, καὶ ἐργασία κυκλοειδής. Itaque qui Mathe-

Mathematicos ſequebantur, circulo annotabant: Poteſt tamen etiam commodè rectis lineis aſsignari. Incipit itaque à Tityrò Meliboeus, & in eodē deſinit. Sed quaerat aliquis fortaſſe, quas haec ratio vtilitates habet, cum prolixa ſit, & propè infinita, & libera ſcriptoribus? Et vt ad poſtremum primo loco reſpondeam; liberum non eſt, quod auditorum auribus, & eruditorum hominum iudicio debet ſatisfacere, & rebus ipſis accommodari; deinde, etſi exempla infinita ſunt (multa enim exſtant, plurima interierunt, noua fortaſſe multa conſtituentur) tamē tractatio ipſa terminata certis generibus eſt, vt haec ipſa, de qua loquimur, comparatio, quae eſt, vel ſimilium rerum, vel contrariarum, vel aliquibus rebus differentium; deinde vel vtrumque, vel aequaliter, aut contrahitur, aut producitur, vel altera pars magis, vel prima etiam ad poſtremum repetitur, vt in hoc Virgilij principio. Vt enim Architecti non eſt omnia, quae vbique ſunt, aedificia intueri, atque cognoſcere, ſed ſatis eſt in ſingulis generibus meliora aliqua ad imitandum inſpexiſſe; ita etiam ſcriptori faciendum eſt, vt in omnibus paucos deligat, quos aemuletur, & cum quibus veluti contendat. Vtilitas verò in his eſt; primùm, quòd res melius intelligatur, eòque memoriae magis conſuletur; deinde artificij obſeruatio voluptatem gignit, ex qua conſtantia, & auiditas naſcitur in perlegendis aliorum ſcriptis, quibus contraria ſunt leuitas, atque ſatietas vitia, quibus in ſtudijs nihil eſt nocentius; tùm ad iudicandum multum opis affert haec diligentia, & ſaepe artificium in facili loco animaduerſum, in difficilioribus, ea, quae recondita ſunt, eruit, vt Tityrus in ſua antiſtrophe primo verſu, otium, & Deum fatetur.

O Meliboee Deus nobis haec otia fecit.

deinde duobus verſibus rationem reddit, & promittit honores.

Namq; erit ille mihi ſemper deus, illius aram,
Saepe tener noſtris ab ouilibus imbuet agnus.

Poſtremis duobus verſibus redit ad otia, quorum meminit, eaque explicat.

Ille meas errare boues, vt cernis, & ipſum
Ludere, quae vellem calamo permiſit agreſti.

Ergo etiam hi quinque verſus lineis depingi poſſunt, vt ipſa ſtructura operis appareat. Eſt etiam alia vtilitas huius rationis, quae primùm eſt in annotationibus, quas appellaui ἀποσημειώσεις; deinde in iſtis ἀποσχηματισμοῖς, quod, hac via patefacta, etiam conſpicitur, quomodo inter ſe genera dicendi differant; & quibus id conſequamur rationibus. Quomodo enim iudicabitur, quid inter ſe tria Virgilij principia differant, huius Eclogae, & Georgicorum, & Aeneidos abſq; hac obſeruatione? Primùm enim concinnum eſt hac comparatione id, quod paſtorali cantui conuenit; alterum partitione mediocriter auctum, quod ruſticam parſimoniam, & agriculturā decet. Tertium ornatum circumſcriptione ampla, quam Heroica poſtulabat grauitas. Atque haec tria, vt artis vocabulis, ſic etiam lineis poterunt diſtingui. Habet igitur haec ratio etiam hanc vtilitatem, vt quae parum inter ſe differant, tamen quomodo differant, clariſsimè oſtendat. Eoſdem enim habent, vt vocant, pedes hi duo verſus.

Tityre tu patulae recubans ſub tegmine fagi.

Protenus aeger ago, hanc etiam vix
Tityre duco.

At differunt, & verborum, litterarumque concurſu, & harmonia, ex quibus numerus naſcitur Poeticus, id quod hac ratione intelligitur. Nam primus pes, & quinctus ſimilem harmoniam habent; ſonus enim vocis eſt in prima, hoc eſt in tertia, citra poſtremam, & ſecundus, & tertius in media; alter enim ille verſus

Protenus aeger ago, hanc etiam vix Tityre
duco,

Cum ijſdem metiatur pedibus; tamen ſono, & collocatione litterarum differt, nam ſecundus, & tertius numerus heroicus duos ſonos acutos habet, & tertius vocalium contractionem, & ſpondei duo ſunt magis ſonantes; ita vt iſte primò, ille, vt eſt re ipſa triſtior, ſic etiam ſono grauior exiſtat. Poetarum haec ſunt exempla: nós verò eandem rationem in Oratoribus, & Hiſtoricis ſequi debemus: & habent omnes ſcriptores multa inter ſe communia. Si enim dicam. Vir ſapiens ſemper honeſtatem ſequitur, & pro ea mortem libenter oppetit; ſtultus rebus honeſtis voluptatem anteponit, quam ſapiens non ſenſuum titillationibus; ſed virtute, atq; honeſtate metitur. Philoſophicum illud genus orationis eſt, ſed cõpoſitum ad imitationem exempli Poetici, quod abſque hac ſiue arte, ſiue ratione, ſiue obſeruatione, aut quomodocunque appellare placet, aut non poteſt, aut difficulter poterit intelligi; & verborum iſtud genere, atque natura à Virgilij verſibus differt, forma ferè eadem eſt, vt inter ſe duae togae diſcrepant, quae forma ſint eadem conſuta;

ſed altera viridis ſit, & laetioris coloris; altera nigri, & ſeuerioris, & ab altera vlna aliqua panni opificis arbitratu detracta. Haec obſeruare, & huiuſmodi rationes locis digerere magnas vtilitates ad vtendum, atque mutandum parat; magnam in cognoſcendo voluptatem gignit. Et quamquam varium, & multiplex ſit, tamen huius horae quotidiana diligentia, vbi neque magiſter, neque ingenium deeſt, mirum eſt quantum biennio humana poteſt conſequi induſtria. Sed tuam ego vitam, & gentis conditionem conſiderans, conſulo, vt in Orationibus primùm Ciceronis, & Demoſthenis hoc ſtudium praecipuè ponas, deinde in libris philoſophicis Ciceronis, & hiſtoricis. Quamquam etiã epiſtolae de principio ſtatim in manũs ſumendae ſunt. In omnibus his per interualla ſaepe temporum ad Poetas tranſeundum, ſed parce, neque diu, antequam ſtylus & copioſus fiat, & oratorius. Placet enim mihi Antonius apud Ciceronem, qui in cauſſis ſe ciuilibus; & forenſibus diligenter, & perpetuò exercuit, & hiſtorijs ſe oblectauit, philoſophos legit, ſed non ſequutus eſt, propter anguſtas, atque conciſas diſputationes; à Poetis tamquam altera lingua loquutis, abſtinuit. Sed fuit diſſimulator ſtudiorum Antonius, vt etiam artis ſuae dicendi, & cum ſe dicit Philoſophos non intelligere, & Poetas non attingere, indicat quid ſit in imitando ſequendum, quid vitandum, idque Oratori, cuius oratio in multitudine debet probari. Atque haec ego ſcribo, vt videas, in quibus maxime operam conſumere te oporteat, quoad eum, quem propoſitum habes, finem peruenias. Iam verò, quia omnis obſeruatio, omniſque exemplorum notario ſtylo praeparata eſt, & ad ſcriptionem, reliquamue exercitationem dirigitur; de ſcribendi ratione, quam te

ſe qui

ſequi oportet, deinceps eſt dicendum, in qua illud primum praecipitur, vt de argumento cogites, quod Ariſtoteles τὸ ὑποκείμενον πρᾶγμα nominat, id cuiuſmodi ſit, vt totum à nobis intelligatur; neque enim fieri poteſt, vt cuius naturam non perſpexerimus, id ſcribendo poſſimus exprimere, non magis, quàm ſi pictor, quem numquam vidiſſet, aut de quo non audiuiſſet, Aiacis clypeum, aut Achillis arma, aut Diomedis, & Glauci honorarias donationes, & congreſſus vellet depingere. Primùm igitur ſit in praeceptis, vt rei natura vniuerſa cognoſcatur, ex quo alterum efficitur, in rebus delectum habendum eſſe, vt eae principio huius exercitationis eligantur, quae ad intelligendum faciles ſunt, & ad tractandum, & ad demonſtrandum non nimis prolixae. In prolixitate enim, & obſcuritate praeſertim incipienti, operoſa moleſtia metuenda eſt, ex qua faſtidium oritur huius conſuetudinis, quam laetam eſſe, & hilarem volumus, non triſtem, atque abiectam. Nam vt non tam canit benè, qui canit inuitus, ita etiam non tam ſcribit elimate, qui cum faſtidio ſcribit, quàm qui ſcribit ſtudio excitato. Itaque & notis rebus principio ſtylus applicetur, & non prolixis, neque obſcuris, quibus duobus illud adiunctum, atque cognatum eſt, vt etiam breui explicentur. Verſibus enim, non vniuerſa rei natura modum huius diligentiae cenſeri volo, vt eſt breuis alicuius, vel epiſtolae, vel narratiunculae, vel argumentationis, vel comparationis, & ſimilitudinis, ſimiliumq; breuium rerum tractatio. Illud etiam hoc in loco recte praecipitur, vt prior annus in Cicerone conſumatur, ex eoque ſtylo ſuppeditemus materiam; neque integras inſtituamus ad eius imitationem orationes: ſed primò particulas aliquas, idque breuiores, quae vel

neceſſarium,vel inſignem aliquem locum habent. Voco autem neceſſarium, quo ferè ſemper vtendum eſt; inſignem, qui hoc ipſo commendatur, quod propter perſpicuam concinnitatem accerſitur raro, & in leuioribus abſconditur. Ciceronis igitur priore anno libris, & lectioni tribuimus, & ſtylo; caeteros verò ſcriptores tùm Graecos, tùm Latinos legendo ſolùm cognoſcere per id tempus eſt ſatis, & hic annus ſolutae tantum Oratorum orationi detur, poſteriorem etiam Hiſtoricis, atque Poeticis exercitationibus largimur,ſed parce,vt ne prima haec, & princeps exercitatio impediatur,neque imprudenter alienis,aut Hiſtoricorum exercitationibus,aut Poetarum linguis ſenatorium, ac forenſe Oratoris os, vocemque videamur inficere. Atque haec de ſtylo, & ſcribendi conſuetudine,cui coniunxerunt veteres commentationes,& declamationes ante actiones forenſes, atque ciuiles. Sed quoniam omnia haec abſque imitatione fruſtra inſtituuntur, dicendum deinceps de hac eſt; in qua iſta quaeri poſſunt; quid ſit Imitatio, & qui proponendi ad imitandum pro exemplo, & vnus ne eſſe debeat,an multi; tùm quae imitanda, & quomodo; poſtremò quo ſit inſtituenda imitatio tempore. De quibus omnibus,tametſi multi multa, & variè ſcripſerunt; tamen & ego quoque tibi meam exponam ſententiam, ſed paucis; nam omnia in hoc libello copiosè demonſtrare non decet. Neque enim doceo,quid omnibus imitatoribus agendum ſit,ſed quam viam tu ingredi debeas,qui à reliquis litteratis viris, quibus propoſitum eſt ſolum philoſophari, tùm generis nobilitate, tùm vitae inſtituto, es ſeparandus. Imitationem appello μιμητικήν, in qua ζῆλος eſt ſtudium, & amor eius conſequendi, quod in alterius oratione laudabile,

dabile,& admirabile videtur: ea verò ratio eſt exprimenda in tua oratione, quae in aliena, aut laudabiles, aut illuſtres dicendi tractationes,& formas habet,quas Graeci tùm ἤθη, tùm ἰδέας nominant. Quamobrem & artem in hac ratione eſſe volumus, vt nihil fiat contra decorum,quod ſumma ſemper cura cauendum eſt,& ſcientiam rei vniuerſae,& omnium rerum, non vnius alicuius rei, aut partis vnius. Quis enim cum laudet pictorem, qui manus ſolùm in homine depingere poſſit, reliquas partes non poſſit? aut humana capita qui poſſit deformare, reliqua animantia coloribus, & vmbris conuenientibus repraeſentare neſciat? Non haec ratio artis eſt, neque paruae, neque tenuis ſcientiae: ſed tenenda ſunt in hac doctrina, quidquid omnia dicendi genera poſtulant; ad quae omnis eſt referenda imitatio. Ex quibus intelligitur, quod ſecundo loco quaerendum fuit, quis potiſsimùm ſit imitandus,quem pro exemplo habeamus,atque aemulemur. Is enim nos ad ſuas virtutes maximopere appetendas excitare debet, in quo plurimae,& artificioſiſsimae apparent, & exſtant, non quòd ornatus ita debeat eſſe applicatus, vt ab omnibus intelligatur. Sed de te loquor, & de imitatoribus, qui quod reliqui non poſſunt, ipſi poſſunt,videre dicendi formas, & earum ornamenta. Sed cum apud Latinos ſcriptores veteres illos Romanos, quorum & ſana, & volubilis,& ornata lingua fuit, nullus ſit, qui proprius omnes ἰδέας orationis ſpectandas nobis dederit, praeter Ciceronem; huic etiam cum & ſuae aetatis ſcriptores, & qui poſt alij ſcripſerunt in ſequentibus ſoeculis eloquentiae primas dederint; quis eſt, qui dubitet hunc in exemplis, quaſi anteſignanum debere collocari? Nulla forma eſt oratoriae eloquentiae,

quentiae,nulla etiam philoſophicae diſceptationis,nulla ſermonis quotidiani, quam non vel totam, expreſſamq; oſtenderit, vel cuius non partem ita delinearit, vt quomodo reliquae partes effingendae ſint,à mediocre artifice non intelligatur. Sit igitur hoc datum,atque poſitum, hoc ſcriptore nullum neque certius, neque praeclarius eſſe in lingua latina exemplum: ſed ſolum ne ſit,& alia ne etiam praeclara, videamus. Qua in quaeſtione, ſi roger,ſint ne omnia à Cicerone litteris tradita,& ea ne omnia adhuc hominibus exſtent? Reſpondeo, quòd neque ignorari poteſt,neque debet interrogari. Caremus enim eius de Republica libris,id quod omnes ſciunt Grammatici; nullas habemus ab eo ſcriptas Hiſtorias; nihil etiam eorum ſcripſit, quae à Varrone de agricultura, à Plinio de rebus naturalibus,à Vegetio de re militari,à Vitruuio de architectura ſunt explicata. Iam quàm multa ſunt apud Graecos Philoſophos, Medicos, hiſtoriarum ſcriptores,quae non à Cicerone ſunt attacta? Verùm nos de imitandi ſcientia loquimur,quae ſola facit perfectum artificem, & moderatrix eſt ſtyli: etiam ſi ipſe ſtylus ſit dicendi effector, & magiſter vocatus. Permitto, vt omnes legantur,ſed ratione,atque iudicio,vt ſtatuamus ab alijs materiam multam,& magnam,& praeclaram accumulari poſſe,verba etiam congeri,& ſtylum,de quo loquimur, imitatorem optimi cuiuſque exempli, delectum adhibere, rebus ipſis conuenientes formas afferre, quarum genera, & proprietates nuſquam melius, quàm in Ciceronis monumentis conſpiciuntur. Quamquam fateri debeo, & libenter fateor apud Demoſthenem eſſe nonnulla, quorum imaginem apud Ciceronem non facilè reperias: & in Platonis ſermonibus multa ſunt praeclara,

digna imitatione, quorum à Cicerone etiam ſi adumbrata ſaepe ſit, tamen non eſt aliquando penitus expreſſa effigies. Deinde quis negat, ſi hiſtoria ſcribenda ſit, aut ſi verſus faciendi, Poetam imitandum eſſe, ſic etiam Hiſtoricum deligendum, cum quo contendatur, & ad eius imaginem quàm proximè conandum vt accedamus? Quid ergo eſt, idem eſt imitandi, qui legendi ordo? Primus labor Ciceroni tribuatur, & quod huic deeſt, id conquire aliunde; ſed hunc prius diſce, & in hoc te prius exerce, & quoad proficis, non te tui exempli poeniteat. Memini ante comparationis, quam ἐνζήτησιν, & σύγκρισιν ſcriptorum Graeci nominant; quae vtiliſſima eſt ſtudiorum ratio; quis negat à Cicerone, & Demoſthene multarum rerum eandem eſſe ſaepe expolitionem, ſaepe etiam eſſe diſcrimen? Quis non laudabile putet, cum apud alios inuenis quod bonum, & ſingulare eſt, idem conſignare, ibi tractationem delineare; auctorem iudicare; rem tractatam breui ſubijcere? Cum ergo de latina lingua ſit quaeſtio, & hominis togati vocem, & orationem polire, atque ornare propoſitum ſit, & primae ſemper partes Ciceroni ſint tributae, neque quiſquam hoc ſcriptore tam varia dicendi genera ſumma cum elegantia, & orationis decoro expreſſerit, quis negabit tam diu hunc relinquendum non eſſe, dum cognoſcuntur res praeclarae, quae antea à nobis ignorabantur; & dum quae volumus, ea apud hunc inuenimus? quod verò deeſt, id ab alijs non accipere, ſi liceat, dementia eſt: ſed ſi inſtructus ab huius Oratoris copijs, facultatibus, opibus ad alios venias, non difficile erit, quid tibi deſit, quod neceſſarium ſit, animaduertere. Et poſteaquam benè infectum erit huius eloquentiae ſaluberrimis fontibus palatum, minus periculi

erit

erit in alienis humoribus, ne idem deprauato ſenſu corrumpatur. Vt igitur à Demoſthene lacertoſo Oratore vtiliter ad Iſocratem politum, & comptum ſcriptorem tranſitur, aut vtrique eodem tempore recte coniunguntur, ita etiam à Cicerone ad Demoſthenem non ſolùm tranſitum fieri patiar, ſed vt digreſsio per interualla fiat, conſulo, & vt ſaepe inter ſe comparētur ſuadeo; vt etiam cenſeo, ſi hiſtoriam conficere propoſitum eſt, vt aliud genus orationis inſtituamus, quod ipſe etiam Cicero faciendum iudicat. Fuſa enim hiſtorica oratio eſt, & tracta, vt inquit Antonius, & cum lenitate quadam aequabili profluens, vt in foro, & iudicio aſperitas eſt, & ſententiarum aculei. Ergo hiſtoria aliud dicendi genus poſtulat, quod in optimis auctoribus animaduertitur. Sed tamen ad hoc ipſum conſequendum, Cicero, qui idem potuiſſet, & certè melius fortaſsè, quàm Salluſtius, aut Caeſar, aut Liuius, magnas facultates afferet, & iudicium elimatum ſuppeditabit, non ſolum vt ſimile, ſed vt etiam aliquando melius idem efficias. In Liuio patauinitatem, vt ſcribit Quintilianus, Pollio deprehendit, quam non conſideraſſet, ſi non ex melioribus cognouiſſet, quid romanum eſſet, & quid patauinum: & qui Ciceronis aquis bene os imbutum habēt, eodem illo guſtatu in Liuio eam, vt ita loquar, peregrinitatem ſentire poterunt, quam ſenſit Pollio. Sed haec hactenus. De ea quaeſtione, in qua rogatur, quis potiſsimum imitandus, & qui praeter hunc alij. Cicero enim in primis, & praeter hunc in ſuo genere optimus quiſque. Sequitur, vt indicemus quid imitandum ſit, & qua perſequendum id ſit ratione. Quae pars tametſi prolixa ſit, & fuſa per omnia praecepta eloquentiae, tamen ad pauca adſtringetur à nobis capita.

Omnis

Omnis enim iſta deliberatio ab vno capite incipit, & in duo continuò membra ſecatur. Primum enim argumentum, quod explicandum ſuſcepimus, conſiderari oportet; deinde videndum eſt, quam rerum flagitet tractationem, & quem rerum, atque verborum ornatum requirat. Et haec cauſſa eſt, quamobrem tractatione, & dicendi genere immutationis à me ſit complexa, & perfecta diffinitio. Neque obſcurum eſt, ſi propoſitum eſt Dialogum ſcribere, & homines inter ſe colloquentes introducere, non ad orationes Ciceronis ſpectandum eſſe; ſed in Tuſculanis, aut Academicis quaeſtionibus, ſimilibusque ſermonibus eſſe quae ſequamur. Sic ſi orationem, ſi Comoediam, ſi Tragoediam, ſi Satyram, quo ſint oculi dirigendi, & in quod animus intueri debeat, manifeſtum eſt. Incipit ergo hoc ſtudium ab argumento, & ſe ad duo capita ſeuocat. Argumentum non ſemel iam à nobis appellatum eſt τὸ ὑποκείμενον πρᾶγμα, alij ὑπόθεσιν vocant; genus dicendi ἰδέαν; tractationem noſtro arbitratu tùm μέθοδον, tùm ἐργασίαν nominemus: non quòd ratio ipſa tractandi etiam ad dicendi formas pertineat; (habet enim quaeque ſuam tractationem) ſed rerum vocamus propriè tractationem, elocutionis verò, & formae ornatum, propterea quòd vnaquaeque res proprium, & conuenientem ornatum deſiderat. Sed argumentum deligendum eſt, qua in electione Horatij conſilium ſequi oportet, qui praecipit

Sumere materiam noſtris, qui ſcribimus
aequam
Viribus, et verſare diu, quid ferre recuſent,

Quid valeant humeri.

Vires verò maximè diligentia iuuantur: qui enim ingenio, & doctrina minus poſſunt, exemplo optimorum Oratorum, atque ſcriptorum ſubſidio diligentiam debent comparare. Quo fit, vt virium aeſtimatio tribus perficiatur, ingenio, cognitione, diligentia. Nam qui & ingenij acumine praeditus eſt, & ad id doctrinam comitem, atque ducem comparauit, adhibita diligentia, & vehementi exercitatione induſtriae, magnum neceſſe eſt eſſe, quod non queat ſcribendo, poliendoque perſequi: ſed hanc partem deliberationis explicare totam non poſſumus, antequam de imitandi tempore cognoſcatur, & quia virium, & ingenii, atque doctrinae mentio facta eſt, exponemus breuiter id, quod poſtremum fuit, quo ſit imitatio inſtituenda tempore, quod non tam aetate cenſendum eſt, quàm viribus. Vt igitur pueros Ariſtoteles à ſuis Ethicis excludit, ita ego etiam non pueros ſolùm, verùm etiam eos remoueo viros ab hac artificioſa via, qui praecepta dicendi non tenent, qui rerum doctrinam nullam ſunt adepti, & qui non ſummo ſtudio expetant laudatiſſimae, & optimae orationi ſuam quamſimillimam exiſtere: nam idcirco pueros Ariſtoteles, & adoleſcentulos à ſua diſciplina, vt opinor, depellit, quòd nec voluntatis in ipſis ſit conſtans excitatio, nec morale iudicium: ſic nos etiam φιλορήτορα incenſo animo, cuius pectus non nulla ſit litterarum doctrina eruditum, ad hoc ſtudium, & imitandi rationem admittimus; imperitos verò dum erudiantur, & ignauos, dum excitentur, ad reliquarum artium magiſtros, qui eos ferre poſſunt, relegamus. Quo ergo tempore animus ita comparatus, atque

inſtructus eſt, id maximè idoneum eſt ad hanc conſuetudinem: quamquam non ego exquiſitam doctrinam flagito; iſta ego tua mediocritate contentus ſum. Verumtamen huius exercitationis tria ſunt tempora; vnum diſciplinae, quod primum eſt; alterum doctrinae, quod medium; tertium, atque vltimum perfectionis. Diſcere enim tamdiu debemus hanc artem, dum neque conſequimur, neque perficimus, quod diuulgari poſſit, & dignum ſit omnium auribus, & eruditis gratum. Poſteaquam verò & huius rationis, & plurimarum rerum doctrinam comparauimus, vt benè exercitatus poſterioribus agendis partibus hiſtrio ad primas recte, & in theatrum conſpiciendus admittitur; ſic etiam tua oratio, poſtquam hoc modo expolita erit, non metuet multorum ſententias, neque doctorum hominum iudicium extimeſcet. Tertium tempus, quod erat perfectionis, tametſi optandum ſit, eoque contendendum, vt nullo nobis opus ſit exemplo, tamen haud ſcio, an vnquam cuiquam continget. In tanta enim varietate, & excellentia philoſophorum, oratorum, hiſtoricorum, poetarum, erit ſemper aliquid, vel quod non legimus antea, vel non animaduertimus, ſemper quod cognoſcamus. Difficile enim eſt omnia legere, omnia intelligere, propè omnibus mortalibus negatum meminiſſe: ſed tamen, quoad poſſumus, contendendum, & proſequendum eſt: turpe enim eſt ſubſiſtere in virtutis, & laudis, & gloriae via, cum progredi liceat: praeſertim cum poſtremi labores plerumque primis & leuiores, & iucundiores exiſtant. Quamquam verum etiam eſt, etiam ſi perfectiſsimis ſimilis eſſe, aut anteponi non poſſis; tamen honeſtum, & praeclarum eſſe in multis rebus cum illis contendere, quaedam etiam me-

liora facere,cum poſſumus,& illorum vel inuentis addere aliquid, aut detrahere, aut commutare, & aliquid conari, atque moliri, quod ſit praeſtantius. Id enim omnibus fuit aetatibus,& omnibus ſemper conceſſum mortalibus. Libera enim, non ſeruilis debet eſſe imitatio: & imitatorem non ſemper ſequi alterius veſtigia volumus; ſed quamſaepiſsimè, & quoties poterit, ſi poterit decenter, praeeuntem anteuertere. Antequam ergo modica non eſt aliqua quiſpiam tinctus doctrina, neque dicendi Rhetorum artem cognouit,neque Dialecticum aliquem magiſtrum audiuit,non admittam ſanè adoleſcentem ad hunc ludum, eumque Grammaticis relinquo, quorum adhuc dictata,& praeſcriptas materias,tanquam alienas lineas ſequatur. Sed poſtquam haec eſt adeptus aliquis, ſi ingenium habet, & ſi amor in eo eſt, & ſtudium eloquentiae,vt in te eſſe, Horati, mihi perſuadeo, aperiatur ei hic ludus, & quantum haec ratio, atque conſuetudo poſſit,experiatur.Et principio quidem huius ſtudij,quem optimum eſſe credemus in quaque lingua,cum ſumma cum diligentia legemus, in eoque conſiderabimus, quid dicat,tùm quo id ordine,quo genere dicendi, qua tractatione. In quibus primum inuentionis eſt, ordo verò collocationis, genus dicendi, formae. Tractatio autem eſt, quae ipſam maximè formam conſtituit, & ornamenta orationis complectitur,& ſententiarum,atque argumentorum expolitiones,& membrorum,& circumductionum ſtructuram, connexiones, numeros; eorumque omnium inter ſe varietatem,quae in arte tradita hic obſeruantur, & quaſi delineantur,& depinguntur, in volumen,de quo dictum eſt,reconduntur,vt quoties opus erit, in promptu ſint,vt videre poſſimus,quibus in vnaquaque re ſuſcepta

veſtigijs ſit inſiſtendum. Ergo hoc primum eſt huius diligentiae tempus, obſeruare in exemplo, & annotare, quae ars praedocuit, neque expectare debemus, donec omnia cognoſcamus, & volumen repleatur; ſed de principio ſimul, atque eſt aliquid animaduerſum, ſtylum ſumere, & ſimile aliquid fabricari; quo in loco de materia, & argumento praecipitur, vt à facillimis incipiamus, & induſtriam non oneremus obſcuritate, ſed facilitate releuemus. Quo circa in epiſtolis breuiores ad imitandum eligendae principio ſunt, & in orationibus, vt etiam in longioribus epiſtolis, & in ſermonibus Philoſophicis pars aliqua breuis, vt eſt concluſio argumenti, ſimilitudo, comparatio, narratiuncula, locus, & ſententia communis, contrarium: ſed haec non tam materiae ſunt, quàm modi, de quo iam dicemus. Illud verò huius loci, vt vnumquodque in ſuo genere; vt enim hiſtoricus hiſtoricum, & ſatyricus Horatium, aut Perſium, & tragicus Euripidem, & Sophoclem; ſic etiam hic, quoniam plurimum inter ſe differunt oratio forenſis, & philoſophicus ſermo, & collocutio familiaris, quale vnumquodque in ſuo genere, tale etiam exemplum eſt conſtituendum: ſed difficile eſt iudicare cuiuſmodi aliquid ſit, & eſſe debeat. Ergo deinceps breui, vt inſtitui, de ratione imitandi dicatur; in qua primum conſiderandum eſt, quid imitabile nobis ſit, & quid ſit in imitando negatum. Imitabile voco, quod imitando conſequi, & exprimere poſſumus; μιμητὸν à Graecis appellatum, ex quo ἀμίμητον quid ſit, intelligitur. Quae verò imitabilia non ſunt, illa inſtituere, atque ſuſcipere extremae ſtultitiae eſt. Sed eorum duo ſunt genera; vnum natura imitabile non eſt; alterum temporibus. Quintilianus imitabilia eſſe negat, ingenium,

nium,inuentionem,vim,facilitatem,verum eſt quod ſcribit: naſcuntur enim iſta nobiſcum, & ſunt naturae aliorum, non noſtrae, & arte neque dari, neque doceri poſſunt, tametſi appareant in exemplo. Haec igitur naturaliter ad imitationem non pertinent, etiam ſi in imitando eluceant, & ex hac exercitatione noſtrae etiam facultates naturales excitentur, erudiantur, confirmentur. Sed hoc genus, quod natura imitabile non eſt, nihil ad hanc rationem: ſunt enim alieni, non noſtri ingenij. Verùm ſunt etiam quaedam aliorum opera ita fabrefacta, vt ſint ſupra noſtras vires poſita, cuiuſmodi Horatio Pindarus viſus eſt.

Pindarum quiſquis ſtudet aemulari
Iule, ceratis ope Daedalea
Nititur pennis, vitreo daturus
Nomina ponto.

Cauſſam etiam indicat.

Monte decurrens, velut amnis imbres
Quem ſuper notas aluere ripas
Feruet, immenſusque ruit profundo
Pindarus ore.

Eam Pindari grauitatem, & amplitudinem, etſi ita loqui licet, granditatem, ἀμίμητον eſſe exiſtimat Horatius. Ac cum ſint quaedam opera magnorum artificum, quae principio quidem attingenda non ſunt; quod aſſequi non

poſſumus,

poſſumus,tempore tamen fiunt faciliora. Non datum eſt enim incipienti orationem integram conficere, aut opus aliquod integrum; neque ſi datum eſſet, conſulerem: tempus enim & facultatem ſuppeditabit, & dabit facilitatem. Quo circa in partibus facilioribus operum, & in minoribus membris primus labor conſumatur,& paullatim ad maiora,atque difficiliora,vniuerſumque opus fiat progreſsio:& ne quidem in perfectiſſimis demum admittenda deſperatio eſt. Aut enim exequemur,quod volumus, aut multa inde praeclara deportabimus ad ea conficienda, quae noſtrae induſtriae à natura conceſſa ſunt, vt etiam Horatius feciſſe ſe ſcribit.

Ego (inquit) *Apis Matinae more, modoque*
Grata carpentis thyma per laborem
Plurimum circa nemus, vuidique
Tyburis ripas operoſa paruus
Carmina pango.

Sed laudabilis haec in Horatio modeſtia eſt, qui Pindaro primas tribuit;& Antonium Iulum ad maius plectrum hortatur. Neque enim quidquam imitatori magis,quàm arrogantia vitanda eſt,quae ſemper leuitatis,atque ſtultitiae eſt comes: neque tamen Horatius deſperauit; nam eſt in multis par Pindaro, & ſaepe cum Pindaro prudenter, atque etiam cum laude contendit. Sed quia infelix imitatio ridicula eſt, de ſe fatetur modeſte, alios monet prudenter,ne quid quod vires ſuperet, conentur ſuſcipere, ſi id velint in lucem prodire, & de eo doctorum virorum fieri iudicium: at domi omnia tentanda, atque co-

nanda ſunt, in ijſdem etiam commorandum, quoad proficiamus. Verumtamen principium huius ſtudij in leuioribus, ſed tamen neceſſarijs ſumi debet: neceſſarium voco, cuius non rarò, ſed vbique eſt vſus, cuius generis ſunt ea, quae antea nominaui, in quibus videre oportet, quid imitatione ſit dignum. Quidquid verò dignum eſt laude, id vel apparet, vel eſt reconditum, quorum alterum genus Mathematicos ſequuti graeco uocabulo φαινόμενον nuncupemus, alterum κεκρυμμένον. Apparentia nomino, vt ſunt verba, & eorum ornatus, & complexiones, vt inuentarum rerum collocatio, & ſtructura. Recondita ſunt amabilium in Oratore morum ſignificationes, non expreſſa verbis conſilia, argumenta, & ſententiae omiſſae, quae poni poterant; ornamenta etiam omiſſa, quae poterant applicari, quae tanti ſunt momenti, vt ea, qui in intuendo praetereat, nihil ſit praeclari moliturus. Vt enim virtutis eſt, non ſolum ſuſcipere, quae ſunt bona, & laudabilia, ſed etiam quae mala ſunt vitare, & vt ipſa aliquando non videtur, ſed intelligitur; ita etiam imitatoris officium non modo poſitarum, & illuſtrium; verùm etiam praeteritarum, & occultarum rerum conſideratione perficitur. Oculis ergo imitator eruditis indiget; primum quia recondita non videntur, niſi eruantur, deinde, quia illa ipſa, quae apparere diximus, ita in ſcriptoribus ſaepiſſime contecta ſunt, vt non niſi à perſpicace magiſtro, & artifice ſentiantur. Atque idcirco haec ars principio magiſtri opem deſiderat, cum is poteſt contingere, qui argumenta det, qui imitanda indicet, qui doceat, qui emendet, qui oſtendat quomodo ſimilia ſint diſſimilitudine occultanda: occultator enim artis ſuae eſſe debet, qui velit eſſe bonus imitator; ijſdem per omnia vti in

exemplo

exemplo puerile eſt; Nam tametſi eſt artificioſum ſequi Apellis Venerem, Anadyomenem, aut Satyrum Protogenis, & iiſdem uti coloribus, & lineamentis, vmbris, nihilque facere diſſimile, tamen excellentius eſt, quam artem Apelles in Aeſculapij aut Priami imagine demonſtrauit, eandem te in Apollinis, aut Achillis repreſentare: & tamen totum id Apellis documento eſſe aſſequutum. Primus igitur conatus ſit, vt ſimilitudo non appareat; alter, ſi appareat, vt id videatur factū de induſtria, id quod etiam eſt eruditorum: ſed tum id faciendum eſt, cum laudabilis eſt contentio, & non diſſimilis elegantia in rebus non iiſdem, ſed diuerſis; & non tam genere, quàm tractatione ſimilibus. Multae ſunt Demoſthenis orationes, multae Ciceronis; ſed tamen in his ipſis Ciceronis orationibus, imò etiam in Philippicis, quae titulum habent quaſi praeclamatorem exempli, diſſimilitudo iiſdem dicendi formis captata eſt, & abſcondita ſimilitudo, cum tamen Demoſthenem ſit ſequutus. Aeneas apud Virgilium quae loquitur, & quae agit, quid differunt ab ijs, quae Homericus Vlyſſes dixit & fecit? quid tam ſimile, quàm vtriuſque ſaepe Poetae dicendi genus, quanta varietas, vt propè non tam Vlyſſes Homeri dicatur, quàm Aeneas Virgilij: ſed tamen aliquando placet exſtare, et ſentiri imitationem; neque improbo Bembi principium, *Bembus, Teupole, Pater meus*, quod ad exēplum eius factum eſt, quo Cicero in Bruto ſuo vtitur: Nam vt ille de Hortenſij morte opinione omnium maiorem animo coepit dolorem, ſic Bembus pater, poſt quam Venetijs de Vrbini Ducis morte eſſet allatum Senatui, magnum ſanè dolorem coepit: ijs .n. verbis vtitur, cauſſas etiam doloris, vt Cicero, ita Bembus, complectitur, &

 vt Ci-

vt Ciceroni dolor oratione augebatur, ſic etiam Bembo augetur: ſiue Bembus voluit aliquo conſilio agnoſci ſimilitudinem, ſiuè putabat non videri: Ego certè pro patris, eiuſque dolore legens iſta, laetitiam percoepi, & de hac ratione, tùm illa conſiderans, memini cogitaſſe. Verum tamen obtegenda imitatori omnis eſt ſimilitudo, quae tùm demùm laudatur; cum par gloria ſcriptorem ſequitur. Quomodo verò, & quibus in locis, atque exemplis comparata ſit, non poteſt deprachendi. Occultandi verò modus in tribus conſiſtit, additione, ablatione, mutatione, in qua ſunt coniunctio, figuratio, commutatio, tranſformatio, tùm verborum, tùm ſententiarum, tùm membrorum, atque circumductionum, in quibus quid ſit additio & ablatio per ſe ſatis intelliguntur, Graeci *πρόσθεσιν καὶ ἀφαίρεσιν* vocant, & verbum ſaepè & inciſum & membrum & in his contenta ſententia, vel ablata, vel addita aliam orationis formam, & veluti effigiem facit. *Opinione omnium*, inquit Cicero, *maiorem animo coepi dolorem* & Bembus, *magnum ſanè dolorem coepi*. Sed tum haec duo rarò abſque caeteris vſurpantur, ſine quibus puerilis eſt imitatio. Mutationem, *ἀλλοίωσιν* voco, cuius pars vna eſt *συζυγία*, ſiuè *σύνθεσις*, quae conſiſtit in diuerſa verborum & rerum collocatione, & perficitur vel praepoſitione, vel poſtpoſitione, & interpoſitione verborum, membrorum, rerum, quae ſunt aut opportunae, aut neceſſariae. Figuratio *σχηματισμός* eſt graecè, qui eſt generum potiſſimùm & numerorum, & caſuum: nam horum varietas voluptatem affert, et obducit varietatem. Sed vt in componendo, ita etiam in obtegendo, & mutando facere oportet, quod decet, & quod eſt conuenienter ornatum. Commutatio, *κατάλλαξις* appellata, eſt verborum. & rerum vi-

caria

caria operatio, quae in verbis *συνωνυμία* dicitur, in rebus diuerſa argumentatio, hoc eſt ſententiae, & rationes eodem pertinentes, vt ſunt in rebus affectis *συναίτια*, & in concluſionibus multorum argumentorum *συλλογισμοὶ*. Transformationem nomino, quam Graeci *μετασκευὴν* quae omnem orationis cōplectitur exornationem : nam & verborum translationes, atque modi, & ſententiarum ornamenta ſaepe idem poſſunt, ideoque licet mutare, neq; quidquam eſt, in quo magis glorietur imitator, quam in rebus, & verbis, eorumq; complexionibus transferendis, in quibus non ſolum diuerſitas, verùm etiam varietas expetitur, ideoque transfiguratio adiunctam habet *μεταβολὴν*, quae ſatietatem tollit, & omnis delectationis princeps eſſe ſolet effectrix. Inter *μεταβολὴν* autem, & *μετασκευὴν*, hoc eſt diſcriminis, quòd haec diuerſum faciat opus, illa varium, neque quidquam eſt auribus magis gratū, quàm eaedem res ſaepe alijs verbis notatae, & ornatus vbique diuerſus, & circumductionum varietas, & numerus in earum clauſulis vbique per interualla alius; Atque haec ſunt, quae artem; atque ſimilitudinem occultant, quae tametſi leuia videantur, ſunt tamen ſola, quae efficiunt, quod eruditorum hominum aures requirunt; neque vis eorum intelligitur, niſi conſuetudine, & vſu comperiatur ; Verum illud tenere ſemper oportet, nullam occultationem laudabilem eſſe, quae non vel par aliquid, vel melius ſubſtituat, aut ſi deterius eſſe videatur, tamen non fiat abſque conſilio, & ratione; Virgilij illam circumſcriptionem *Arma, virumque cano*, quis non videt ad Homeri ſimilitudinem eſſe factam ? verùm id tamen eſt diſcriminis, quòd Homerus Achillem nomine ſuo nominat, & eius iram, quid ea mali Graecis dederit, paucis petit a muſa commemorari; Virgilius ſuum Aeneā

non nominat; ſed pluribus verbis, quod inſtituit, exequitur, ita vt ſi ſuperiorem eſſe Virgilium nolimus concedere, tamen fateri neceſſe ſit, ſpecioſum eſſe exordium, & id Homerico par, ſi id per Graecos liceat obtinere. Sed tamen aliquando honeſtum eſt cedere, cum id poſtulat res propoſita. Nam vt in eodem exemplo maneam, quo antea ſum vſus, quis negat plenius eſſe, & numeroſius; *Opinione omnium maiorem animo coepi dolorem*, ſed tamen modeſtum etiam alterum, & idoneum ad rem praeſentem, *magnum ſanè dolorem coepit*. Verùm enim vt ad rem redeam, ſemper aut melius, aut ſimile, aut ratione ſimilium ponendum eſt, & cogitandum illa tria tum demum rectè fieri, cum non ſolùm veſtigia obtegunt; ſed etiam adiungunt ornatum; quidquid enim artificioſum eſt, hoc etiam elegans, & concinnum eſſe debet, & illa, quorum memini, tria, maiorem, quàm imperiti credunt, vim, atque ornatum conciliant. In minimis enim ferè eſt figuratio, & in illa Virgiliana comparatione nonne eſt ſuauiſſima?

Tityre tu patulae recubans ſub tegmine fagi
Silueſtrem tenui muſam meditaris auena.
Nos patriae fines, & dulcia linquimus arua.
Nos patriam fugimus, tu Tityre lentus in
vmbra
Formoſam reſonare doces Amaryllida ſyluas.

Quid minutius, quàm *Tu Tityre, & nos fugimus*, at iſta numerorum mutatio quantum habet venuſtatis? eoque etiam Tityrus, vt ſolent Bucolici, eandem concinnitatem

tem imitatur, ſed citra arrogantiam, vt apud paſtorem amicum,& inuidioſam aemulationem.

O Meliboee deus nobis haec otia fecit
Namque erit ille mihi ſemper deus, illius aram
Saepe tener noſtris ab ouilibus imbuet agnus.

Conſimiliter numerum mutauit, *Nobis fecit*, inquit, *Mihi ſemper erit*, & *A noſtris ouilibus imbuet.* Vt igitur cum abſque exemplo ſcribimus, elegans eſt hoc genus; ſic cum propoſitum habemus, quod ſequamur, & elegans eſt, & occultans, quod captatum à nobis nolumus agnoſci. Non opus eſt omnia perſequi, quae propoſuimus: partim enim per ſe intelliguntur, partim ex me deinceps audies, & non ſunt huius temporis; ſed tamen etiam transformationis exemplum ponam: eſt enim elegans ſententiarum conuerſio, quam Graeci ἀντιμεταβολὴν vocant, apud Theocritum.

Αἴκα τῆνος ἕλῃ κεραὸν τράγον, αἶγα τὺ λαψῆ
Αἴκα δ᾽ αἶγα λάβῃ τῆνος γέρας, ἔς τε καταρρεῖ
Ἁ χίμαρος χιμάρω δὲ καλὸν κρῆς ἔστε μάμέλξῃς.

Pro hac conuerſione Virgilius, circulo, de quo diximus, vſus eſt,& pro illis verbis, quae à Theocrito repetuntur, Virgilius alia repetit,& quis negare poteſt haec fieri exẽplo? At ergo dicat aliquis, non eodem vſus eſt ornatu, neque ijſdem verbis? quia agnoſci noluit veſtigia ab imperitis; at cur, *Non equidem inuideo*, cum etiam Theocritus [κοὔτοι φθονέω] quia ſciri voluit, quem imitetur, vt verò imitetur, noluit animaduerti. Sed negat fortaſſe aliquis

eſſe

eſſe imitationem,cum non ſint eadem in vtroque:cui reſpondeo,imitationem nõ eiuſdem eſſe, ſed eſſe ſimilium, & id quod ſimile eſt,diuerſum eſſe debere, cognatum tamen, atque eam cognationem ex ipſo fine, & orationis forma debere iudicari,vt in his verſibus carminis buccolici eſt ſuauitas ea, quae de cauſa Thyrſis apud Theocritum Aepoli paſtoris carmen laudans [ἁδύ τὸ ψιθύρισμα] inquit, & mox [ἁδὺ δὲ καὶ τὺ συρίσδες] Itaque delectationis, & ſuauitatis gratia, vt Theocritus illud ſuum [ἁδύ] repetit, & conuerſione, de qua diximus, vtitur, ſic & Virgilius, *Nos patriae fines*, & *Nos patriam fugimus*, & conuerſionis loco, quaſi circulo,& orbe ſententiam eſt complexus. Legimus nuper, vt meminiſti, principium Homeri, [Μῆνιν ἄειδε θεά] quod planè Homericum & graue,& ornatum, & propoſito operi eſt conueniens: ſed neque minores,neque pauciores habet virtutes Virgilianum, *Arma, virumque cano*, Heroicum etiam omnino, & in magna diſſimilitudine artificioſa ſimilitudo eſt,quae eſt in grauitate,atque ornatu, qui abſconditus eſt illis,de quibus dictum eſt,rationibus.Nam vt Homerus iram Achillis, ſic Virgilius Aeneam pluribus verbis, & proprijs notis indicat, vt in perſonis varietas ſit, & ſimilitudo in tractatione, quae ad finem debet accommodari, qui eſt grauitatis. Itaque multa, eaque magna breuiter eſt complexus. Sed vt illam Homeri litterarum, & vocum ſuauitatem, & poeticorum verborum ſonum, quae propria ſunt graecae linguae, Virgilius pulcherrima figuratione compenſat, *Arma, virumque. Italiam. Lauinaque littora, Terra iactatus, & alto*, vtrique numeri ter ſunt connexi, & in illo verſu, *Vi ſuperum, ſeuae memorem Iunonis ob iram*, & numeri coniuncti, & mutata caſuum

conſe-

conſequutio, & in illo,

Genus vnde latinum,
Albanique Patres, atque altae moenia
Romae,

Quanta eſt diſtinctio generum, numerorum, vocum? & poſtremò illud,

Muſa mihi cauſſas memora.

Et collocatione differt ab Homerica inuocatione, & magnitudine par principio Homeri, praeter illa inſigna, non ſolùm interrogat; ſed dolet etiam, & admiratur, atque acclamat. Quamobrem imitatio ſimilitudinis abſcondita eſt, collocando, mutando, addendo, variando. Nam & propoſitionem ab inuocatione ſemouit, & perſonas, atque res commutauit, plura enumerauit, quod eſt additionis, & varietate verborum, generum, caſuum, numerorum omnia ſunt ſonantia, idque ad grauitatem aptè, vt nec elegantia grauitati obſtet, nec elegantiam grauitas impediat. Ergo in rebus ſimilibus debet ſimilitudo celari, & id fieri ea, quam oſtendi, via. Poſtquam igitur delegimus, quem imitari velimus, & quid exprimere; prima conſideratio generis dicendi eſſe debet, ad eiusque finem, & formam, & res, & verba, eorumque & collocatio, & varietas eſt referenda: ſed magiſtro opus eſt, & abſque arte non deprehenditur furtiua imitantis imago, & magnae conſuetudinis eſt exercitatio, & paucorum eſt hominum. Nobilis hiſtoricus Salluſtius eſt, & Quintiliani de breuitate eius teſtimonium eſt notum, ſed quotus

quiſque

quiſque eſt, qui intelligit, quomodo ea ſit comparata? Halicarnaſſeus in Thucydide ſcribit pulchrum eſſe verborum contextum, ſed non ſuauem; contrà in Xenophonte ſuauem, & non pulchrum, in Herodoto vtrumque, cuius compoſitionem ait eſſe ἡδεῖαν, καὶ καλήν. Acuti iudicij, atque exercitati, tamquàm perſpicacis oculi, eſt videre, in quibus venuſtas ſit, & in quibus delectatio, & quomodo pulchritudo à ſuauitate diſcrepet, non quòd res ſint inter ſe multum diſsidentes, virtus, atque voluptas: ſed quia in oratione elegantia & ſuauitas non facilè ſeparantur, idcirco & ars neceſſaria eſt, & magiſtro eſt opus, & exercitatio requiritur. De Virgilij Georgicis libris dicitur, quòd ſint perfecti; de Aeneide, quòd non elimata. Sed ego velim mihi dari aliquem Poetarum explicatorem, qui id vbicunque opus eſt, poſſit indicare, & oſtendere. Verùm de hoc alias. Nunc ad illud, quod propoſitum eſt, de dicendi forma, cuius imago nobis dum operamur, & fabricamus, ante oculos ponenda eſt, & ad eam ſtylum, tamquàm manum, & verba, eorumque ornatum, tamquam colores, & vmbras, & lumina conuenienter applicanda. Conuenientiam decorum appello, cùm omni in re, tùm in imitando in primis neceſſarium; in quo duo praecipuè ſunt tenenda, aptitudo, & modus: Aptitudo eſt rerum, & verborum congruens natura; modus eſt in congruentibus, vt ne quid deſit, & ne quid redundet, vt in Homeri Iliados principio nihil deeſt, in Virgilij Aeneidos exordio nihil abundat, tametſi ſit Homerico circumductius. Aptitudo conſideratur motibus, moribus, natura, in quibus naturam appello earum rerum, quae homines non attingunt, vt herbarum, arborum, gemmarum, hortorum, praediorum, villarum,

quarum

quarum rerum explicationes, atq; deſcriptiones certum, propriumque genus orationis attributum habent. Mores, & motus Poetarum ſunt, & Oratorum, cum perſonarum, & ſuos mores exprimunt, cum ad iram, ad odium, ad amorem, ad miſericordiam animos vel audientium, vel legentium impellunt. In hoc etiam de decoro loco praecipitur, vt non ſolùm formae imaginem, tamquàm cutem tantummodo effingamus, verùm vt ſanguis, vt vena, & nerui, atque muſculorum lacerti exſtent, & conſpiciantur. Quamobrem elaborandum eſt, vt & ſpecioſa ſit, & prudens oratio, & ſana, in quibus ſpecies elegantiae eſt, prudentia rerum, ſanitas decori, & naturae, vt forma ipſa ſit naturalis, & conueniens. Neque enim dubium eſt, quin exoriens è mari Apellis Venus non nihil fuerit è mari ſpumea, ſed ita, vt ea ſpuma Deae formam redderet amabiliorem. Vt igitur Apelles non nihil ſqualoris reliquit, ita etiam ſcriptori, atque imitatori faciendum eſt, vt conſideret, non quantum aliquid ornari poſſit, ſed quantum deceat; quod niſi fiat, neceſſe eſt & tumidam, & inflatam, & ineptam orationem exiſtere. Itaque rectè conſulunt, qui dicunt Homericam eſſe imitandam Mineruam, quae Vlyſſem in varias mutat ſaepe formas. Ita etiam Oratori faciendum eſt, vt non ſemper bombicina, & pretioſa veſte, ſed etiam ſaepe trita, & vulgari, & quotidiana prodeat. Poſt decori animaduerſionem comportandae, & collocandae res ſunt, & verborum afferenda copia, & ſequi oportet, quae diximus, vt nihil abſq; cauſſa neque fiat, neque ponatur, & id quomodo fiat, non intelligatur à multis. Nam vt optandum eſt, vt oratio omnibus placeat, & id maximopere captandum, ita etiam cauendum praecipuè eſt, vt ars, & imitatio, & ſimilitudo

non appareat. Atque haec hactenus de ſtylo,& imitatione,in quibus non placuit omnia perſequi,vt quomodo ex graecis latina facienda ſint, & quibus rationibus Poetarum verſus ita oratione libera diſſolui, & explicari debeant,vt poema non fuiſſe videatur.Item quomodo commentatio inſtituenda ſit, & quomodo inchoanda, & perficienda Declamatio, quae omnia tùm demùm rectè ſuſcipiuntur, cum horum, de quibus dixi, magna praeceſſit exercitatio. Ergo de his alias: nunc haec ſufficiant pro hoc tempore tuis ſtudijs, praeſertim cum me praeſentem, ex quo de reliquis ſciſcitari poteris, habeas. Rurſus igitur veluti ab initio ingredi iam oportet in hoc curriculum, & accedendum ad multam lectionem, & ad ſcriptionem multam. Lectio verò duplex eſt, vna exempli ad imitandum, altera doctrinae, quarum altera moram requirit, vt quae in exemplo latent,eruantur; altera percurſionem, & annotationem, & memoriam multarum,& variarum rerum deſiderat. Itaque ita perficienda eſt, quemadmodum principio diximus, & Ciceronem quidem hoc biennio totum ad intelligendum legi poſſe horis antemeridianis,nullum eſt dubium; ad imitandum etiam plurima diſci in eodem poſſe, etiam clarum eſt: quae ſupererunt, dabimus inſequentibus annis. Iam in caeteris auctoribus, quis neget plura poſſe comparari? ex ijs, quos nominaui, Oratoribus, Hiſtoricis, Philoſophis? Poetis? vt hoc biennium & orationem ornatam dare poſſit, & variarum rerum prudentiam; quorum vtrumque ſi conſequeris, exemplo eſſe poſſis tui ordinis hominibus. Et ſanè quid magis nobilem hominem decet, aut quid congruentius eſt generis vetuſtati, quàm probati mores, pectus eruditum, lingua ſapiens, omnis

anti-

antiquitatis memoria, omnium rerum publicarum co-
gnitio. Quocirca haec ego ad te ſcribens, & te, & fratres
tuos, atque adeò vniuerſam nobilitatem ad haec ſtudia
adhortor, quae ſi quem hominum ordinem ma-
ximè decent, certè nobilitatem in primis,
quae quo magis caeteris ordinibus
gloria praeſtat, eò pluribus,
& maioribus virtuti-
bus debet an-
tecelle-
re.

IOSEPHI AVRIAE NEAPOLITANI ORATIO

De vitae humanae fragilitate, ſcripta ad exercitationem.

Tertia editio.

NON raro equidem mirari ſoleo cum ceterarum rerum in hominibus inſcitiam, tum vel maxime, quòd pauciſſimi aut excellenti ingenij magnitudine, aut praeclara eruditione, atque doctrina, aut vtraque re ornati, ſtudeant ſuae naturae conditiones noſſe. Sed plerique omnes veluti temere, fortuitoque ſati ac creati, aetatem per ſummam ſocordiam agant: & prauis cupiditatibus obcaecati, ante moriantur, quàm intelligere potuerint quam ob rem in vitam veniſſent. Quòd ſi illis ſapientiae tanta cura eſſet, quanto ſtudio caduca, breuia, incerta, fugacia, mobilia conſectantur, profecto exſpectando, & deſiderando non ſemper miſeri animis penderent, nec cogitationibus ſtultis effeminarentur, aduerſa quaeque tum venientia metu augentes, tum maerore praeſentia. Sed tota vi bene viuendi poſita in virtute, & rerum diuinarum contemplatione, à corporum obſequijs, indulgentiaq; plane diſce-

diſcederent: & doloris, mortisque timore ſublato (quorum alterum ſemper adeſt, alterum ſemper impendet) mentem, qua nihil melius, neque praeſtantius aliud in natura mortalium, rite excolerent: & pura religione, veroque DEI cultu ſuſcepto, procederent eo excellentiae, vt adhuc in terris vitam coeleſtium imitantes, prope diuini, & immortales fieret. Qua de re quaedam altius repetita explicare vberius conſtitui. Oſtendam primum, qua ratione omnia haec inferiora perpetuae mutationi ſint obnoxia, vnde generentur, quo recurrant; quid in mundo mortale, & caducum: quid diuinum, & aeternum. Cum haec docuero, tum oſtendam hominem vnum omnium maxime fragilem, & imbecillum: & quanti conſtet illi dominatus, principatusq; in alia omnia delatus. Qua ex meditatione conditionis humanae me effecturum ſpero, vt cum dies, & noctes omnia nos mala vndique circumſtent; mortem, quam paſſim, veluti horribilem, ac formidoloſam deprecantur, vitae potius humanae, miſerae, multumque iactatae, portum, ac perfugium exiſtiment. Ergo commune eſt omnium incipientium rerum, vt ortae occidant, & auctae decreſcant, vt frigore, vel calore, vel aliqua impreſſione vehementi labefactentur, aliae ocyus, aliae ſerius, ſecundum vires earum ſeminibus inſitas, aetatesque ſingulis ad viuendum datas. Antiquitas putauit tres Parcas neceſſitatis filias, omni vitae praeeſſe, Lacheſim inchoare, Clotho ſeruare, Atropon finire, ac nendo quidem ducere ſpatium viuendi, vnicuiq; conceſſum, vt quod in fuſo perfectum eſt, praeteritum tempus indicet: quod torquetur in digitis, praeſens: & quod non dum ex colo tractum, digitisque ſubactum, futurum, & inſequens oſtendat. Quibus temporibus omnia contineantur;

neantur; praeteriti,eſſe ortum; praeſentis,ſtatum; futuri, diſſolutionem. Alij maiora ſpectantes,Lacheſim eſſe voluerunt caeleſtem naturam altiſſimam, ex qua inferiora cuncta,vices,ortus, & interitus ſortiuntur: ſata quaeque vitam ducunt,perpetuo caeli motu,ac luce illinc manante: & calore, lucis ſobole excitato, calore, inquam, non igneo, non aëreo: ſed caeleſti, ſicut lux caeli propria eſt qualitas, efficaciſſimo, illo quidem, maximeque ſalutari; omnia penetrante,fouente, moderante; vnde fluere vim quandam à Stoicis, Mentem vniuerſi nuncupatam, agitantem primum Ignem,& Aëra, deinde Aquam, & Terram,quaeque ex his quattuor efficiuntur, cum homines, tum beſtias, volucres, natantes, agreſtes, cicures, feras: tum ſtirpes,lapides, metalla; originem ſuam, progreſſionemque cunctis eo referentibus, quo etiam reſoluta plane reddantur.

Nam ſua cuique locis ex omnibus omnia plagis
Corpora diſtribuuntur,et ad ſua ſaecla recedūt.
Humor ad humorem: terreno corpore terra
Creſcit: et ignem Ignes producunt,aetheraque
aether.

Quod & Hippocrates attigit,affirmans, homine animam agente,ſingula in propriam naturam diſcedere, atque in ea redire,ex quibus vnumquodq; conſtaret. Per Clotho intellexerunt ſtellas errantes,& inerrātes,à quibus orientes ita animaremur,atque formaremur, vt quiſque ingenia,mores,actiones,vitae curſus, euentusque accerſeret. Per Atropon fatalem & immutabilem continuationem

ordinis

ordinis ſempiterni, quia nihil aliud fieri poſſit, atque à DEO conſtitutum eſt; tametſi multa nec opinata videantur propter obſcuritatem, ignorationemque cauſſarum. Eam porrò naturam eſſe omnia gignentium corporum, vt cum ſurſum, deorſum, vltro, citroq; indeſinenter commeent: & alia ex alijs oriantur, ac viciſſim propter principes qualitates inter ſe diſſidentes, immutentur, nihil diutius vno, & eodem ſtatu eſſe poſſit: ſed cuncta continenter naſcantur, occidant, fluant, labantur. Quibus omnibus ſubſtantia quaedam communis ſubiecta ſit ſine vlla ſpecie, atque carens omni qualitate, expers ortus atque interitus, ex qua omnia exprimantur, & in quam deinde recipiantur, dum ab illis, vtique ingredientibus, & exeuntibus, iugiter agitatur, atque formatur. Ac Natura quidem perlibenter ſingula immortalia feciſſet: ſed quia per infirmitatem materiae non licebat, id in generibus, quae perpetuari videmus, molita eſt, quoad eius fieri poteſt, prole noua Mundum ſemper frequentans, & labentia ſaecula cupide propagans, ne quando vacuo aeuo torpeant. Interim verò mens illa, quam ſupra demonſtraui, fuſam per vniuerſum, retinet elementa, aptiſſimo vinculo, atq; pulcherrimo colligata, ſic, vt ſe ſe concordata amicitia, & charitate complectantur: quae & princeps, & moderatrix reliquorum, praeclari, eximij, cuncta ſua luce luſtrantis, qui oriens, & occidens diem, noctemque conficit: & modo recedens triſtitia contrahit terras, tum autem accedens viciſſim laetificat: vnde anni ſemper renaſcentes, quadripartitaeque temporum mutationes, aptae ad conſtitutionem omnium rerum & temperationem. Superiora certe ſunt ſimplicia, & ſemper vniuſmodi, immutabilia, infatigabilia, inuiolabilia: inferiora autem mortalia:

&ca-

& caduca, praeter animos, hominum generi, munere D E I, datos: compoſita diſſoluuntur, diſſoluta compó- nuntur, perpetua adiectione: diminutioneque laborant, oriuntur, creſcunt, extinguuntur, inaequabilibus ſpacijs eodem cuncta dimittuntur. At homo, ad cuius commoditates,& vſus alia omnia ſunt creata, multo maxime fragilis eſt, videlicet inter tot periculorum genera, tot morbos, tot mortis caſus, totque curas, magna, & ſaeua mercede comparata ſua praeſtantia, vt difficile ſit intellectu, vtrum parens illi melior Natura fuerit, cui caetera animantia ſubiecit, tantamque ingenij ſolertiam largita eſt, an triſtior nouerca, perpetuis malis tanta munera rependens. Homerus antiquiſſimus ſcriptor,& Poetarum maximus, dicit Aten, ideſt calamitatem, Deam turbantem Caelum, eamque ob cauſſam deiectam illinc à Ioue, in terras, vbi πάντας ἀᾶται,

Οὐλομένη, τῆς μὲν θ' ἁπαλοὶ πόδες, οὐ γὰρ ἐπ' οὔδει
Πίλναται ἀλλ' ἄρα ἥγε κατ' ἀνδρῶν κράατα βαίνει
Βλάπτουσ' ἀνθρώπους.

Quid quòd Heſiodus Homero poſterior, carminibus graecis, & ipſe vaticinatus eſt, homines diu ſimplicisſime vixiſſe in ſumma rerum abundantia, quas ſponte tellus ferebat, procul malis, procul laboribus, procul curis, proculque morbis ſenium afferentibus. Sed poſteaquam Prometheus, Iapeti filius, ignem caelo mala fraude ſubductum mortalibus intulit, Iouem iratum ob id furtum, nos cumulaſſe tot miſerijs, ſemotique prius lethi tardam neceſsitatem corripuiſſe, ſubornata ad fallendos mortales Pandora, quae demiſſa in terras, & recepta ab Epimetheo aliter atque à fratre Prometheo admonitus fuerat, mox vas ingens, quod ſecum detulerat, aperuit, vnde

exilierunt

exilierunt mala innumerabilia, ſola ſpe in vaſis labris ſubſiſtente, quòd operculum ante oppoſitum eſt, quàm poſſet euolare.

Ἀλλὰ δὲ μυρία λυγρὰ κατ' ἀνθρώπους ἀλάληται,
Πλείη μὲν γὰρ γαῖα κακῶν, πλείη δὲ θάλασσα,
Νοῦσοι δ' ἀνθρώποισιν ἐφ' ἡμέρῃ, ἠδ' ἐπὶ νυκτὶ,
Αὐτόματοι φοιτῶσι κακὰ θνητοῖσι φέρουσαι.

Prometheum autem fraudis admiſsae poenas pendere, relegatum per Mercurium ad Caucaſum montem Aſiae altiſsimum: aſperrimumque, & immani ſaxo ibi vinctum: & aduolantem Aquilam ſingulis diebus iecur hominis nocte renouatum dilaniare, corpus eius perenni miſeria fedantem. Priſci, quibus fuit ſtudium latentem in fabulis veritatem inueſtigare, ignem expoſuerunt calorem in omnium fuſum naturam, in quo procreandi vis, & cauſſa gignendi, à quo & animalia omnia, & ea, quorum ſtirpes terra continentur, aluntur, creſcunt, conſeruantur, ſuſtinentur, qui quamdiu remanet in nobis, tamdiu ſenſus, & vita remanet: refrigerato autem eo, & extincto, occidimus ipſi, & extinguimur. Aquilam, huius vitae curas, & quotidianas ſolicitudines, nos exedentes, à quibus vacuus nocturno tempore ſecundum quietem eſt animus, interim ſeipſum colligens, & reficiens: ſpes autem idcirco ſubſiſtit in vaſe, quòd mens humana ſemper in futurum agit ſuſpenſa, & anxia. Quaecunque enim in vita cogitamus, & molimur, ex ſpe cuncta pendent. Pueri parant ſe iuuentuti, haec aetas ſenectuti, ſenectus vlterius mittit cogitationes, nihil agimus, niſi cum exſpectatione. Abdala vnus e ſapientibus Arabum aliquando interrogatus quid praecipue in hoc Orbis terrae theatro mirabile ſpectaretur, reſpōdit, nil homine mirabilius ſpectari:

cuius aſtipulator Mercurius Triſmegiſtus: ſcripſit hominem maximum eſſe miraculum. Conſtat praeclara quadam conditione generatum ad DEI imaginem, & ſimilitudinem, qui ipſius Gentilem, & cultorem & imitatorem, qui conſideraret admirabilem Naturae fabricam, qui contemplaretur ordinem caeleſtium: & medium terrarum globum tueretur. Hunc diuinitate mentis ornatum, cum veri, & falſi iudicandi, diſcernendique boni, & mali ſcientia, cum prudentia intelligendi principia, & cauſſas rerum, quid quamque ſequatur, quid ve ſit cuique contrarium: & cum memoria, qua recordetur praeterita: & praeſentibus anneƈtat futura. Hunc participem rationis, cuius vi alius alij concilietur, & ad orationis, & ad vitae ſocietatem. Eius ingenio datam figuram corporis aptam cum plurimis ſingulorum membrorum, internorum & externorum opportunitatibus, & habilitatibus, quarum comites ſenſus & affeƈtus. Hunc acutum, prouidum, ſagacem ad intelligendum, & agendum natum, ſolum ex tot generibus animantium, quorum principatum teneat, notitiam praepotentis DEI, conditoris ſui habere. Reliqua abieƈta ad paſtum, vel iacentia in terra, vel merſa vndis, vel in aere pendentia. Hunc ereƈtum ad caeli quaſi cognationis conſpeƈtum excitatum, ſupera, infera, prima, vltima, media cernere, cum in primis ipſius propria ſit veri inquiſitio, atque inueſtigatio: caelum, ſidera, terras, aquas, animantes, ſtirpes, lapides, metalla, omnium rerum naturam perſpicere: & ipſum cunƈta moderantem DEVM: ac regentem contemplando pene praehendere: ad eum in quotidianis negotijs, & medijs miſerijs confugere: ab eo auxilium implorare, eo venerando, & religioni verae parendo, aſpirare ad beatitudinem, & immorta-

mortalitatem. Ab hoc leges,moresque conſtitutos,tum iuris aequam deſcriptionem,certamque viuendi diſciplinam,per quam bene,beateque viuitur. Quid enumerem tot artes eius,tantas ſcientias, tot inuenta, quibus paret ea,quae ſuppeditent,& ad victum,& ad cultum? Quo circa merito principem locum tenere in hoc mundo videtur, qui & ipſe paruus mundus dictus eſt à multis: quandoquidem, quae in vniuerſo inſunt, vniuerſa in eo reperiantur. Sunt ignis, aer,aqua,& terra inter ſe temperata, re ipſa in hoc corpore concreta,eſt ſpiritus tenuior, & diuinior Elementis, Caelo, vt ait Ariſtoteles,analogia,ſeu proportione reſpondens, & animam cum corpore copulans. Eſt vita ſtirpium eiſdem muneribus fungens,generandi,alendi,augendi:eſt ſenſus brutorum,tam internus, quàm externus: eſt animus ratione pollens: eſt mens diuinitus adiecta, incorporea, impatibilis, immortalis: eſt earum omnium naturarum ſimul confluentiũ conſenſus. Huic inferiora famulantur, ſuperiora fauent. Sed ne dotibus his ſuperbiamus, aut inſolentius de nobis gloriemur,impediunt e contrario miſeriae,in quibus vitam trahimus ab ipſo lucis rudimento. Primum vnus homo animantium cunctorum nudus naſcitur, cum cetera protinus vitae principio natiuis varie tegumẽtis, à frigoribus, & calore defendantur, quae & ipſum ſuperant corporis robore, pernicitate, velocitate, ſenſuum vigore, & aetatum diuturnitate. Vnus ſtatim ad vagitus, ploratusque abijcitur, vnus continuo pedibus, manibusque deuincitur, tamquam à ſupplicijs vitam auſpicans: deinde ſatis conſtat non fari, non ingredi, non veſci, niſi edoctum. Poſtremo ſub ingraueſcentem aetatem,in quam confluit quidquid eſt infirmum & fragile naturae, videmus hebe-

ſcere ſenſus,membra torpere,deficere vires,praemori viſum,auditum,inceſſum,hinc ſenem moroſum,& anxium, & iracundum,& difficilem,& odioſum,ſibique,& alijs intolerandum : tandem nec ſentire , nec ſapere , ſi longius aetate progrediatur: eumque rurſum repueraſcere,quae res eum miſere ridiculum facit. Huc accedunt diuturnae corporis, & animi moleſtiae, aegeſtas, infamia, ſeruitus, exilium,amiſſio ſuorum,luctus,orbitas,ſolitudo, ceteraeque aerumnae omnibus horis in apertam ipſius perniciem incurrentes. Vnde illi verſus Euripidei à Cicerone verſi.

Mortalis nemo eſt, quem non attingat dolor,
Morbusque,multi ſunt humandi liberi,
Rurſus creandi, morsque eſt finis omnibus.
Quae generi humani angorem nequidquam
afferunt:
Reddenda eſt terrae terra,tum vita omnibus,
Metenda, vt fruges : ſic iubet neceſſitas.

Et Homerus vbi omnium animantium genera contemplatus eſſet,eorum victus inter ſe contuliſſet,exclamauit, omnium,quae humi ſerperent,& ſpirarent, calamitoſiſſimum eſſe hominem , principatum haud ſane felicem illi tribuens , vt in expendendis malis primas teneat . Quid referam varia venena exitij tam praeſentis? tantam difficultatem in victu parando, tantam curam in ſerendo,colendo, & demetendo, condendo, reponendo ? vt ſegetes effundant herbas frugibus inimiciſſimas , à quibus ne-

centur;

centur; vt vredo herbis, leguminibus, & fruticibus incommodet ſideratio, & vermiculatio arboribus; carbunculus, & articulatio vitibus; putredo fructibus, cibisque, caries lignis, rubigo metallis, tineae veſtibus: vt aeſtus, & rigor Caeli afferant morbos pecudibus procreatis, cum ad veſcendum: & corpora veſtienda, tum ad cultus agrorum, & ad vehendum: vt noceant ignes incendijs, aquae eluuionibus, & naufragijs, aedificia ruinis? Ad ſummam, ne agam de ſingulis, cum omnes vndique beſtiae, ferae, & ciures inſidientur, omnia vndique pericula immineant, plura tamen homini ab homine, quàm à ceteris mala inferuntur, videlicet calumnijs, litibus, factionibus, furtis, rapinis: cumque cetera animalia, quae rationis expertia dicimus, in ſuo genere probe degant, congregentur, & ſtent contra diſſimilia, tamen homines nō modo locis, linguis, imperijs diſiuncti, ſed etiam eiuſdem gentis, nationis, linguae, religionis, & ciuitatis, odijs mutuis flagrantes, ſpreta communitate, ſocietateque humani generis, bellum, quod vnum omnium ſcelerum colluuionem inuehit, alij alijs faciunt, per iram & cupiditatem ſe ſe omni diritate, crudelitate, immanitateq; teterrima nefarie lacerantes. Quorum reputatione efficitur, neminem mortalium eſſe felicem: ſed praeclare, atq; indulgenter agi cum illo, qui iure dici non infelix poſſit. Atque eo etiam magis, quòd nihil homini ſine labore obuenit, nihil ſine ſolicitudine ſeruatur, & quidquid datur, incertum, ac breue eſt, etiam his, quibus largitione contingit, vniuerſum vtique aeui tempus intuentibus. Quae enim aetas longa eſt? aut quid omnino homini longum? aut qui ipſius anni, vnius tātum modo aſtri reditu numerati, ſi magno anno, & vere vertenti comparetur? cum cuncta aſtra ad idem redierint,

ean-

tandemque caeli totius deſcriptionem longis interuallis
retulerint, vniuerſo numero temporis perfecto? Sed quid
ego? cur loquor de hominibus? cur queror de eorum mi-
ſeria, & fragilitate? cum tot vrbes quondam florentiſſi-
mae longa annorum ſerie, multiſque laboribus ſtructae,
iaceant dirutae, quarum cadauera nulla, ac ne nomina
quidem ſuperſunt. Cum imperia multa, ac regna, longe,
lateque rerum potita, quae tanta indole creuerant, vel
deſidia ſucceſſorum labefacta, vel bellorum iniuria euer-
ſa, vel vetuſtate, à qua nihil tutum eſt, paullatim immuta-
ta, corruerint. Prouinciae totae cum gentibus, ac natio-
nibus conciderint, ſiue ingenti terrae motu concuſſae, ſi-
ue eluuionibus hauſtae, ſiue exuſtionibus vaſtatae. Quas
mutationes aiunt lege Mundi neceſſe eſſe accidere ſtatis
temporibus, cum ad motum Primi caeli, vnde motus re-
liqui inferiores, & omnis Natura pendet, tum ad erran-
tium ſiderum coniunctiones, & ſeparationes, quibus Ele-
menta, & quae ex Elementis conſtituuntur, praecipue pa-
rere ſupra demonſtratum eſt. Quam caeli cum terris ſo-
cietatem Democritus nobiliſſimus phyſicus primus in-
ueniſſe, oſtendiſſeque fertur. Nimirum hanc eſſe rerum
humanarum continuam viciſsitudinem, quae eodem
ἐν χρόνῳ πολλῷ πολλάκις, μᾶλλον δ' ἀπειράκις, vt ait
Ariſtoteles, recidant: vel quòd materia ad ſimilitudines
edendas eſt facilis, vel quòd ex quibuſdam terminatis nu-
meris ſeries rerum connexa exiſtit, quemadmodum Py-
thagorae primum, deinde Platoni placuit. Ac ne longius
à propoſito aberrem, Mundi etiam interitum exſpecta-
mus, & diem, quae tandem hoc vniuerſum, omnia ſimul
complectens, diſſipet, & in pulchriorem ſpeciem, ſimpli-
cioremq; conuertat. Et erimus tam ſuperbae arrogãtiae,

vt ve-

vt velimus in hac neceſſitate naturae, omnia ad vnum finem reuocantis, nos, noſtrosq; ſeponi, & à ruina ipſi Mundo imminente, nos, noſtrosque ſubtrahi: aut ſtultitia aberrabimus vſque adeo, vti praeſidium non quaeramus ad beatam vitam, ſed ſpem omnem felicitatis ponamus in rebus interituris, & labentibus, ac fluentibus continẽter? Quarum mobilitatem & inconſtantiam conſiderans ille non intelligẽdi ſolum, ſed etiam dicendi grauiſſimus auctor, & magiſter Plato, contemplando proceſſit eo diuinitatis, vt firmiſſime aſſeueraret, nihil eſſe, quod oriretur, & interiret: idq; ſolum vere eſſe, quod vnum ſemper atque idem eſt, neque vllum habet ortum, & ratione, intelligentiaque continetur, qualem ſtatuebat aeternam ſubſtantiam, quae conſtanter in ſuo ſtatu manens, neque ſenior ſeipſa ſit vnquam, neque iunior, neque recipiat eorum quidquam, quibus res corporeae, mobileſque, conditione generationis, ſubiiciuntur: quae ſunt ſpecies temporis, imitantis aeuum, ſeq; numero identidem reuoluentis. Tempus autem cum caelo incoepiſſe, vt ſimul orta, ſimul etiam diſſoluantur. Cetera alternis vicibus ortus, & interitus variantia, rationis expertia, opinionem dumtaxat afferre per ſenſus, ideoque omnino opinabilia haberi: eorum nec artem, nec ſcientiam inſtitui poſſe: ſed vniuerſorum, quae ſemper eadem, & eodem modo eſſent apud omnes, quae maxime ſecundum naturam, quae in vnum exitum ſpectarẽt, & numquam fallerent, omne iudicium veritatis, veritatemque ipſam abductam ab opinionibus, cogitationis ipſius, & mentis eſſe. Itaque oportere eum, qui intelligentiae, ſapientiaeque ſe amatorem profiteatur, conquirere primas cauſſas Sapientis, natura efficientes, cum intelligentia pulcherrimorum, & optimorum.

Deinde ſecundas earum rerum, quae neceſſario mouēt, cum ipſae ab alijs moueantur, quae prudentia vacantes, inconſtantia, perturbataq; efficiant. Similem porro hunc Mundum, quem videmus, putabat magnae cuidam ſpeluncae ſubterraneae, in qua vincti homines degerent aetatem, ſuperne à tergo ignis facem ſuſpenſam habentes, & nihil videntes vel ſui, vel proximorum, praeter vmbras, ab igne in aduerſam partem antri cadentes, qui ſi quando patefactis terrae faucibus, ex caecis, & tenebroſis illis latebris, exuti vinculis, in lucem excedant, laeti intueantur admirabiles rerum ſpecies, quarum ſimulacra, aut imagines, obſcuras ante cernebant. Facem ignis in ſpecu reputatur eſſe Solem, mentem Mundi: & temperationem lucem rebus miniſtrantem. Vincula vero, corpora noſtra terrena: & concreta, quibus interſepiamur, & inflammemur ad omnes cupiditates, quibus impeditur animus, ne veritatem, & ſapientiam aſſequatur. Vmbras, res omnes ſenſibus ſubiectas, adeoque mobiles, vt nihil vnquam in his vnum ſit conſtans, ne idem quidem: ideoque nec cognoſci, nec percipi: nec poſſe ſciri. Senſus anguſtos, hebetes, & tardos, animos imbecillos, breuia curricula vitae, veritati nihil hic relinqui, omnia tenebris circumfuſa, omnia inſtitutis, & opinionibus teneri. Tum autem nos lucem viſuros, cum in Caelum ex his vinculis corporis emiſſi feremur, vbi ipſo animo per ſe cernemus ipſum per ſe pulchrum, ſincerum, integrum, purum, ſimplex, nullis opinionibus humanis inquinatum. Illic aeterna veritas, illic ſapientia, & ſcientia vigent. Quarum cupiditas cum inſit in mentibus noſtris inſatiabilis, & exiguae contingant, vel nullae potius in vita, futurum ſine dubio, vt expleatur, cum moriemur. Quòd ſi viuentes

aliquid

aliquid ſapere velimus, animum eſſe ad ſeipſum aduocandum, ſecum eſſe cogendum, maximeq; à corpore abducendum, ideſt adſuefaciendum mori. Hoc & dum erimus in terris, fore ſimile illi caeleſti vitae, & cum illuc referemur ex his vinculis emiſsi, tum denique victuros. Hoc eſſe ſummum hominis bonũ, non in hac vita quaerendum: quae potius mors eſt dicenda: ſed in illa altera ſperandum. Huc tamquam ad extremum rerum expetendarum, referenda degendae vitae ratio omnis: & cuncta conſilia bene viuendi, recteque faciendi. Quae grauiter, magnificeq; dicta ſunt, vt temporibus illis, quibus homines in ſummo ſuperſtitionis errore: & in maxima verae religionis ignoratione verſabantur, quibus neſciebatur, quid liquido vtile, & honeſtum, quibus varij, & incerti fines bonorum, per ambages philoſophantium & quaſi per caliginem proponebãtur. Verum enimuero longe certiora fuerunt, quae poſtea ex ſancto, auguſtoq. CHRISTI fonte manarunt. Nam ante CHRISTVM ſuperſtitio fuſa per gentes, oppreſſerat omnium fere animos, & hominum imbecillitatem occupauerat, exceptis Hebraeis, qui ſoli mortalium, ſingulari DEI beneficio, veram religionem colebant, illam quidem imperfectã: & certe inchoatam: donec ille à Patre ſuperuenit, qui in ſacris libris ſe fatetur eſſe viam, veritatem, vitam, & lucem affulgẽtem omni homini naſcenti, promittens indubitatam, & aeternam felicitatem ſibi credituris, & obſequuturis qui re vera Sol iuſtitiae cum eſſet, radijs veritatis diſcuſſit mortis vmbras, quibus obruebamur. Igitur DEVS volens opitulari tandem homini, quem ad effigiem diuinitatis effinxerat, caelo demiſit Filium vnigenitum, & ſingularem in terras, qui aſſumpta humanitate, naturam inde vſque ab

initio mundi, culpâ Adami corruptam, cuius correctio tentata primum fuerat per Abraamum, deinde per Moſem, poſt per Prophetas inſequentes, nouiſſime in antiquum ſtatum, ex quo deciderat, beneficus reſtituit, eique ad ſummam beatitudinem ſuo ſanguine aditũ muniuit. Quam ob rem illi, vt Saluatori, exultantes gratias agemus: eumque iuſtis honoribus, memorique mente veneremur, vt DEVM, qui Princeps vitae rationem oſtendit eam, quae nunc appellatur Sapientia.

Veridicis, & qui purgauit pectore dictis,
Et finem ſtatuit cupedinis, atque timoris,
Expoſuitq; bonũ ſummũ, quo tendimus omnes,
Quid foret: atq; viam monſtrauit limite prono,
Qua poſſemus ad id recto contendere curſu,
Quidue mali foret in rebus mortalibus: & qui
Fluctibus e tantis, vitam, tantiſq; tenebris,
In tam tranquilla, et clara luce locauit:

Duo autem potiſſimum commẽdauit, vnum, vt in DEI amorem toto animo, & ſtudio inſiſteremus, ab eo ſolo ſalutem ſperaremus, ab eo vitiorum, peccatorumq; noſtrorum, omnem peteremus correctionẽ, & expiationem: alterũ, vt homines alteros perinde ac noſmetipſos diligamus: ob eamq; ipſam cauſſam, quòd homines ſint, conſultum illis velimus, ſocietatem charitatis cum his coeamus, omnes, vt natura coniunctos, noſtros ducamus, agnoſcẽtes, non vt populares aliquorũ locorum: ſed ciues totius mundi, nec ſolum in amore reſpondeamus his, à quibus prouocemur;

nocemur; ſed etiam bene cupiamus inimicis: ab alienis mẽtes, oculos, manus abſtineamus: nullius ſpolijs noſtras facultates, copias, opes augeamus, nemini proprij cõmodi cauſſa noceamus. Praeterea in Euãgelijs paſſim adhortatur ad pacem, ad manſuetudinem, omnemq; virtutem: reuocat à flagitijs, iubet domare libidines, coercere cupiditates: monet, ne in diuitijs, pecunijs, honoribus, imperijs, gloria; ne in corporis commodis, & voluptatibus, felicitatis ſpem collocemus; ſed in vitae caeleſtis exſpectatione, & in bonis animi ſempiternis, quae nec oculus vidit: nec auris audiuit, nec aſſequi poteſt hic mens noſtra. Ea autem D E V S mundi praeſes ac Dominus, & iudex omnium, pietatis, & probitatis praemia ſui cultoribus propoſuit, quibus, poſt mortem, corporibus in vltimo generis humani iudicio reſumptis, cupiditatum & dolorum expertes, nihil ſibi deeſſe ſentientes, nihil requirentes, tranquilliſſime perfruemur in perpetuitate omnis temporis conſequentis. Tunc ipſe animus vitijs ſe exutum cognoſcens, coniunctumq; cum Diuina mente ſentiens, inſatiabili gaudio complebitur. Haec eſt vera felicitas, vt D E O coniungamur, quod eius ſolius beneficio poſſumus aſſequi: qui in ſe ipſo hominem D E O coniunxit, vt quemadmodum filius D E I humanitatem induit, ſic per eum nos filij D E I fiamus. Haec eſt optanda merces omnium laborum, quam non modo ſummam, ſed nimirum vel ſolam dubio procul dicere non verebor. Haec eſt vita aeterna, haec Sapientia, quam Philoſophi niſi per caliginem, non viderunt. Ea demum magna eſt conſolatio in morbis, ſolitudine, paupertate: in carcere, verberibus, cruciatibus, tormentis: in exſilio, amiſſione ſuorum, luctu orbitate, vt omnia praeſidia habeamus in D E O

bene,

bene,beateq; viuendi. Nã impendente morte,aut inſtante iã plane,aut certe appropinquante,non mediocre proponetur ſolatium reputantibus fiducia verae pietatis ad caeleſtem Patriam, atq; adeo ipſam aeternitatem reditũ longe certiſſimum patere. Nec verò in calamitatibus vitã negligemus, à quibus breuitas temporis nos ſit vindicatura,cum ſciamus diuerſorium nobis,non habitandi locũ eſſe datum: neq; eandem in proſperitatibus auide nimis amplectemur, omnia humana ſpernentes prae immortalitate illa, quam adepti DEO coniungemur, per ipſius amorem,immenſamq; erga nos benignitatem. Eo pacto nulli metus terrebunt,nullae aegritudines exaedent,nullae libidines incitabunt; nullae laetitiae exultantes languidis liquefacient voluptatibus: ſed ſeruantes aequabilitatẽ vniuerſae vitae,tum ſingularum actionum, erimus DEO, & hominibus commendatiores.

FINIS.

DEO. GRATIA.

Imprimatur. Ludouicus Boldus Vic.Gen.Neap.

Rutilius Gallac.Can.dep.uidit.

M.Cherub.Veron.Aug.Theologus Curiæ Archiep.Neap.vidit.

BIBLIOTECA